

ՅՈՒՅԱԿ ՀԱՅԵՐԵՆ ՉԵՌԱԳՐԱՅ ՄԱՍՆԱՎՈՐ ԱՆՉԱՆՅ*

Չեռագրերի այս խումբը նկարագրել են Օ. Ս. Եզանյանը (№ 25—27) և Յ. Հ. Վարդանյանը (№ 28—34):

25

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՌՄԾԳ—1805

Գրիչ, սաացող՝ Տէր Գէորգ:

Քերթ՝ 85 (1ա—78ա էջակալված՝ Ա.-ՃԾէ). չգրված՝ 79բ—85 բ: Պրակ 9×10 (Ա՝ 7, Ը՝ 8): Նյութ՝ թուղթ, թագանշան լուսադրոշմով և լուսագծերով: Մեծուրյուն՝ 16,7×22,5: Գրուրյուն՝ երկսյուն, կարմրագիծ շրջագծերի մեջ: Գիր՝ նոսրգիր: Տող՝ 29—37: Կազմ՝ բալագույն կաշի, սսկեզօծ ծաղկադրոշմ շրջանակազարդով, միջուկը՝ սավարաթուղթ, աստառը՝ կարմիր ծաղկաթուղթ: Պահպանակ՝ 1 թերթ վերջից:

Վիճակ՝ բավարար: Սկզբի պահպանակն ու Ա. սյրակի առաջին չգրված թերթը կտրված ընկած՝ երևում են հետքերը: Տեղ-տեղ կան խոնավության հետքեր:

Ծանոթ. Պատկանում է երևան քաղաքի բնակիչ. պարտիզակցի Հակոբ Արզումանյանին:

ԲՈՎԱՆԳԱՎՈՐՔՆՈՒՆ

1. 1ա—27բ Յուդակ մեկնելի բառից ինչ նաբէկին—Ազանիլ՝ կենալ տեղ մը—օթուրագ էթմէք. Հն, ԺԳ... Օցաօղ՝ բաժանօղ՝ ցրտօղ, բաժանուած, զլուխ—տաղրտան. ԺԳ, Դ. կամ՝ բաշած, այրվիչ, պաշ շէրմիչ: Խ. Լ.:

Առաջին սյունակում նշված են զլխարտները և հայերեն բացատրությունները, իսկ երկրորդ սյունակում՝ թուրքերեն համարժեքներն ու նարեկի զլուխներն ու տնահամարները:

2. 28ա-50ա Կտակ արաբեալ տեառն Յակոբայ հագիրնկալ աստուածարան պատրիարգէ ի Կոստանդնուպօլտոյ: Ողբ և սուգ վասն մեծի աուր ուրբարի և խաչելութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի—Ո՛վ ամենասքանչ և գեղեցիկ հարսդ երկնաուր փեսային... Որ և շնորհ յայսմ սգոյ գիշերիս և շարշարանաց շնորհին և զմեզ մաքրեսցէ Քրիստոս Աստուած ամենայն մեղաց մեքոց, ամէն:

բ. 50ա-51ա Տաղ ի վերայ սուրբ խաչելութեան և սուրբ քաղմանն Քրիստոսի— Յիսուս որդեակ՝ գառնան գուշակ, Որպէս ծաղիկ՝ վարդ մանուշակ... Սյուր աւաղ իմ արևոյս, Զի եղէ ևս որդէկորոյս:

*Սկզբը տե՛ս «Բանբեր Մատենադարանի», հ. 13, Երևան, 1980, էջ 297—333:

3. 51ա-52ա Փեղեցկայարմար տաղս բանահիստեցեալ ի հոգեկիր հոնառել սերոյն Գրիգորի նարեկացոյ, զոր ասացեալ է ի վերայ բոլոր տնօրենութեանն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ—*Սայլ իջանէր ի լեռնէն Մասեաց, ի՞նչ վերայ նորա աթոռ սկեղէն...* Փառք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան:

4. 52ա Ըստ առաջելոյ՝ Սաստեայ, յանդիմանեայ և մխիթարեայ, և այս խնամակալութեան սիրոյ է—*Զի յանդիմանել ասաց և ոչ եթէ դանել...* ոչ մնացէ առ քեզ հետք մեղացն:

5. 52ա-բ Վարժ սերոյն Յօհաննու—*Առաջին՝ զի զինի ոչ ըմպէր...* սրբոց մխիթարիչ:

6. 53ա-77ա Կտակ շարշարանաց և խաշելութեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի (հայատառ թուրքերեն)—*Այսօր մայրս մեր սուրբ եկեղեցի... Պուկին վալիաէմիզ սուրբ եկեղեցի... վէ քէնտի սուրբ շնորհքունու իւզէրիմիզէ հազո նազրո էյլեսին:*

7. 77բ-78ա [Ողբ]—*Մենացիր, անձն իմ խղճալի, ի՞նչ բազմութեանց լեալ ի բաց/, Յումմէ յուսաս գրարութիւն, ի՞նչարեպաշտօն շք մնաց.../ Արածութիւնք, սովք և ժանտ ախտք/ Արդէն զմեզ պաշարեալք, Քառ եղանակքք խանգարեալք/, Յանդորութիւն շմնաց:*

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԳՐՉՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻ

51ա. Գրեցաւ տետրակս կամ Կտակ շարշարանաց Քրիստոսի, քնդ հովանեաւ Սերոյն Փէարգայ ի նորաշէն սուրբ եկեղեցոյն, մէղասպարտ և անարժան սպասաւոր ձեռամբ անգոսնանոց որումն հրիցու, ի ՌՄԾԴ (1805), փետրվարի ԻԷ (27), աւարտեցաւ օրն հրկուշարթի: Զի տիպ սորա ասեցաւ Սուրբ Կարապետի նուիրակ էտիմնիկցի հեղահոգի Սարգիզ ամենիմաստ վարդապետէ, զոր Տէր Աստուած ակնունելի աստիճանի իւրում շեշտիւ ժամանեցուցէ. ամէն:

ԳՐՉԻ ՀԵՏԱԳԱՅԻ ՆՇՈՒՄՆԵՐ

1. Հայոց թուականն ՌՄԾԸ (1809)-ինտէ, յունվարն ԻԶ (26)-սրնաայ, տաճիկլէրին զիլհիճճէ այլընըն Ի (20)-սինտէ, սալի կին սահաթ պէշի կէշէրէկ պիր շէտիտ զէրզէլէ օլտու. էլլիվէ սէքսէն հաշրնտա ատէմլէր պէօլլէ զէրզէլէ կէօրմէտիկ տէտիլէր: Վէ պէնտէնիզ հիւմլէնին այագ թիրապը տէր Փէարգ, հրաշագործ Սուրբ Փէարգ եկեղեցիինն սօլ թարաֆընտայ իւշիւնճիւ տիրէկին տիպիւտէ օթուրմուշ, արագահաս սուրբ Սարգիզին պատմութիւննունու օհուրուում, հալընըզ քէնտիմ, լաքին սուրբ Խաչն վէ պու աղիզ նահատակլարն վէ աղիզ հրեշտակլարն վէ հիւմլէ սուրբլարն հրֆիզէթ մէլէթիւլէն պինալէր վէ ինսանլար սէլամէթ պուլտու. փառք Աստուծոյ: Լաքին իւշ էվ եքրլար վէ պիր տաճիկ գարբսը թէլէֆ օլտու տէտիլէր: Պիլմէք իշին հազըլմըշտըռ. վէսէլամ:

2. 79ա Հայոց թուականն ՌՄԾԶ (1807)-սրնաայ, փետրվարն է (7)-սինտէ, հինգշարթի կին ժԱ (11) ինկլիզ կէմիսի աղիմ ճէնկ էտերէկ, պու Դ (4) քալէնին մապէլնինտէն կէշտի, վարտը նաղարանն իշինտէ, օսմանլընն Թ (9) կէմիսինի հաքտը, վէ քէնտի կէմիսինին Բ (2)-սինի նաղարատայ պրաքտը Թ (9)-ունու օլ կէճէ տօղրու Խտամպօլայ վարտը, Սուլքան Սէլիմէն նէ միւշէվէրէ էրտիլէր, քիմսէ պիլմէտի, վէ թէքրար կէլտի փետրվարըն ժԸ (18)-ինտէ

կէշտի կիրտի աշաղեայ Գումբալէնին աշրդնտայ տէմիրլէտիլէր, լաքին պու կէշմէսինտէ շօք սաքաղլանար, գիրայ մէնշուր Սիմիր գումանտար տախի էօլտիւ տէտիլէր, վէ մարտըն Թ (9)-ունտայ Մօսկօֆ պօհնա ատասընը ճէնկիլէ գապգ էդտի:

3. 79ա Հայոց թուականն ՌՄԾէ (1808)-սինտէ, սեպտեմբերին ԻԳ (24)-ինտէ, հինգշաբթի կին սահաթ ժԱ. (11)-տէ, աղշամ ժամընը սէօյլէրիքէն աստուածապարգև պիր էրքիկ շօճուկ տօղտու. ատր Գէորգ գօնուլտու:

4. 79ա Հայոց թուականն ՌՄԾԸ (1809)-ինտէ, յունվարն ժ (10)-ունտայ ինկիլիզ պարըշար Սուլքան Մահմուտլան, լաքին պու արալրկտայ իքի փատիշահ թէլէֆ օլթու. պիրի՝ Սուլքան Սէլիմ, վէ պիրի Սուլքան Մըստաֆայ աղիմ ճիլլիս օլդու իւշ տէֆա Խսամպօլտայ:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՀԵՏԱԳԱՅԻ

(Պահպանակի ա էջի վրա) Արգումանեան Յակոբ Տանկաստանցի՝ Պարտիզակ Զագար գիւղացի. 1921-ին յունիսին 11-ին Յունաստան եկանք: 1947 օգոստոս 15-ին Հայաստան եկանք՝ Երեվան:

26

ՈՒՐԲԱԹԱԳԻՐՔ

ԺԸ—XVIII

Սաացոյ՝ Մահդասի պրն. վարդ:

Թերթ՝ 82. շրված՝ 1ա-2բ, 11ա: Պրակ՝ Ա-է×12 (Ա, 2-է՝ 10, Բ-Գ՝ 14): Նյուլ՝ թուղթ, լուսագծերով: Մեծուրյուն՝ 11×8: Գրուրյուն՝ միասյուն: Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 13—16: Կազմ՝ սե կաշի, միջուկը՝ տախտակ, աստառը՝ շիք:

Մանրանկարչուրյուն—Ներսես Շնորհալի՝ 2բ, ամկտարանիչներ՝ 12բ, 13ա: Կիպրիանոս՝ 23բ, Գավիթ՝ 36ա, Աստվածածին՝ 45ա, Ս. Մարգիս՝ 60ա, Գրիգոր Նարեկացի՝ 76բ: Գույներ՝ կարմիր, դեղին:

Վիճակ՝ խոնացած, խոնավությունից գունափոխված, սևացած, կազմի կաշին քայքայված, տախտակները ջարդված, աստառներն ընկած:

Մանր. նկարագրման պահին (30.06.1981) եղել է «Երեկոյան Երևան» թերթի ինֆորմացիայի բաժնի վարիչ Միհրան Ստեփանյանի մոտ:

ԲՈՎԱՆԴԱՌԹՅՈՒՆ

1. 3ա-10բ Տեանն Ներսեսի հայրապետին է ասացեալ—Հաւատով [խոստով]անիմ...

2. 13բ-23ա Ուրբաքազիբ, Կարդան ի վերայ հիւանդի յատու ուրբաքի-նէ ևս խաղաղութեան... Ընթերձած Նղեկիկէլէ մարգարէէ. Եւ եղև բան Տեանն առ իս...

3. 24ա-35բ Աղօրբ սրբոյն Կիպրիանոսի և Յուսա[ի]անէ կուսին—Յայնժամ կայր ի քաղաքին Անտիօք կոյս մի գեղեցիկ...

4. 36բ-41բ Աղօրբ սուր և պիտանի, կարդան ի վերայ հիւանդ[ին] յատու ուրբաքի—Կարդամք առ բեղ Հայր, Տէր երկնի և երկրի...

5. 42ա-4բ Գիր գլխացալի և ամենայն ցեղ ցաւոց—Ժառ մի կայր ի մէջ երկրի տիեզերաց, որ ոչ ճուղ ունէր...

6. 45բ-49բ Աղօրք տիրամայր սուրբ Աստուածածնին—Բարեբանեալ ես, ս՛վ ամենասրբուչի Աստուածածին...
7. 49բ-50ա Գիր պահպանութեան—Գայր գեան Յորդանան...
8. 50ա-52ա Գիր գլխացալի—Յորժամ գայր Յիսուս ի Գալիլիեայ ի Յորդանան...
9. 52բ-62ա [Բարեխօսութիւնք վասն հիւանդաց]
— 52բ-3ա Բարեխօսութեամբ սրբոյն Մարութայի...:—53բ-5ա Անուամբ անեղին և անմահին Աստուծոյ Հօր...:—55ա-6բ Տէրըն տէրանց, արքայդ վեհից, հայեաց յազօթս քում ծառայից...:—56բ-7բ Բարեխօսութեամբ սուրբ մարգարէիցն Եղիայի, Եղիշէի...:—57բ-8ա Բարեխօսութեամբ սուրբ նահապետացն Ադամայ, Աբելի...:—58բ-9բ Բարեխօսութեամբ ամենայն միանձնացելոց առաքինասէր և աստուածուայց կրօնաւորաց...:—60բ-2ա Բարեխօսութեամբ սուրբ դօրավարաց սրբոյն Սարգսի...
10. 62բ-65բ Գիր շար աշիչ և շար նիարից և շար լեզաց դիմ—Ես՝ ծառայ Աստուծոյ զԵսայիոս առի ելերնառիօսի և մուշրուպայ ջուր...
11. 65բ—67ա Գիր գլխացալի և լեզակալի—Սուրբ կոյս տիրամայր Աստուածածին նստեալ էր ի վերնատուն...
12. 67բ-68ա Գիր շար աշից և շար նիարից—Ելեալ երթայր շար ալն...
13. 68բ-69ա Գիր կարմիր քամու և խումբայի: Զայս է գիրս գրէ ի վերայ և Ե հետ կարդայ՝ լաւան[ա] աստուծով—Խ, Ս, Ք, Է, Վ, Փ, Բ: Խէն՝ այսինքն խաշեալ...
14. 69բ Գիր խմայի է—Զի՞ կասիր արարի, կատակ արարի...
15. 69բ-70ա Գիր շեման: Աւ[ուր] ուրբարի գրէ—ի սկզբանէ էր Բանն...
16. 70բ-73ա [Գիր շար աշից և շար լեզուաց]—Բարեխօսութեամբ սուրբ հրեշտակացն Գարրիելի[ի], Միքայէլի ... կասեցի ամենայն շար աշք, շար լեզու...
17. 73բ Գիր աշաց ցալի—Երանելին Փռաինայ խնդրեաց յԱստուծոյ...
18. 74ա Վասն ալեկոծութեան ծովու—Սուրբ Լախակոպոս Փսկաս խնդրեաց յԱստուծոյ, թէ որք յիշեն զանուն իմ ի վերայ ծով[ու], փրկեա զնոսա...
19. 74ա-76ա Կին [յ]որժամ դժար ճնանի—Սաղմոս. Առ Տէր համ[բարձի]: Ընթերձուած յնսայի մարգարէէ. Այսպէս ասէ Տէր...
20. 76ա Գիր ծծացալի: Գրէ Գ անգամ ի վերայ, լաւանայ աստուծով—Զի՞ կաս իրար, արի կատակ արարի...
21. 77ա-88բ [Գրիգոր նարեկացոյ] Վերստին լաւելուած... խօսք բնդ Աստուծոյ—Եւ արդ, ի վերայ [այս]քանեաց յուսահատութեանց...

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՍՏԱՅՈՂԻ

1. 11բ Աւետիմ, կողակցուն՝ Չինարին, էլէքսանի կողակցուն՝ Շուշանին, Սարգսին, կողակցուն՝ Խամբէկուն:
- 12ա Յիշատակ է Ուրբաթագիրքս մահդասի պարոն Վարդին, որդոցն՝ Աւետրսին, էլէքսանին, Սարգսին, Մարգարին, Շահենին, Յուսէփն, Մեհրօին:
- 23ա ... Ողորմեա, Տէր, ծառային Աստուծոյ՝ մահդասի պարոն Վարդին (նման՝ 45ա, 65ա, 73բ):
- 35բ ... մահդասի պարոն Վարդին, կողակցուն՝ Զարգարին:
- 81ա Յիշեցէք ի Քրիստոս և Աստուած ողորմի ասացէք մահդասի պարոն

Վարդին, կողակցուն՝ Զարգարին, որդոց՝ Աւեսսին, կողակցուն՝ Զինարին, էլեֆանի, կողակցուն՝ Շուշանին, Սարգսին, կողակցուն՝ Խամբէկուն, || (81 ր) թոռանց՝ Մարգարին, Շահենին, Յուսեփին, Մէհրօին:

ՏՀա Մահդասի պարոն Վարդին, որ ստացաւ զսա յիշատակ հոգս իւր և որդոցն: Աստուած բարով վայելել տացէ. ամէն:

2. 81 ր (Այլ ձեռք) Այս է շահի գալն ||| թիվն ՌՃԶ (1731):

3. 81 ր (Այլ ձեռք) ... Յ[իշատակ է Ուրբ]աթգիր[բս...] Աստուածայարին և [......] թվին ՌՄԺէ (1768):

27

ՀՄԱՅԻԼ

ԺԵ—XV

Թերք՝ 1: Նյութ՝ մագաղաթ: Մեծութուն՝ $64 \times 8,5$: Գրութուն՝ միասյուն: Գիր՝ բոլորգիր:

Մանրանկարչութուն՝ Գրիգոր նարեկացի (սկզբում), Ղուկաս ավետարանիչ (վերջում):

Վիճակ՝ բավարար, սկզբից և վերջից պակասավոր:

Մանր. Պատկանում է Երևան քաղաքի բնակիչ Կառլեն Սիմոնյանին:

ԲՈՎԱՆԳԱՎՈՒԹՅՈՒՆ

1. Սերուն Գրիգորի նարեկացուն Բան մախրանաց—Աղաչեմք զանփոփոխելի տէրութեանդ...

2. Աւետարան բստ Ղուկասու—Եւ եղև ի հասանելն նորա ի մի քաղաքացն...

28

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Բռնաշէն գիւղ (Մոկf)

ՉԻԶ — 1477

Գրիչ՝ Մխիթար քահանայ: Մաղկող՝ Առաքել քահանայ: Կազմող՝ Յովանէս քահանայ: Ստացող՝ Մահդասի Սառայ:

Թերք՝ 318. չգրված 1ա, 11բ, 17բ—18ա: Պրակ $1 \times 11 + 1 \times 6 + 16 \times 12$ (Չ՝ 10, ԺԳ՝ 11, Գ, Ե, Թ, ԻԵ՝ 13): Նյութ՝ թուղթ: Մեծութուն՝ $16,7 \times 18,3$: Գրութուն՝ երկսյուն ($19,5 \times 5,5$): Գիր՝ բոլորգիր: Տող՝ 21: Կազմ՝ մուգ շագանակագույն դրոշմադարդ կաշի, դռնակով և զույգ կապիշով. միջուկը՝ տախտակ, աստառը՝ բրդե կարմիր գործվածք: Ա փեղկի կենտրոնում արծաթե հավասարաթև խաչ, որ կենտրոնում և թևերին ունի հինգ կարմիր ակ. խաչի շուրջը 69 կոստղ:

Պատառիկ-պահպանակ՝ Գիրք հարցմանց Բարսղի Կեսարացու: ԺԱ-ԺԲ դդ: $1 (Ա) + 1 (Բ) = 2$ թերթ: Մագաղաթ, միասյուն, ուղղագիծ երկարագիր, եզրահատված: Կարդալ՝ Բար—Աար. առաջին (Բ) թերթը պարունակում է ՃԶէ—ՃՂԱ, երկրորդը (Ա)՝ ՃՂԹ-ՄԳ հարցերը: «Պատասխան» բառի փոխարեն օգտագործված է՝ «Ասող»:

Մանրանկարչութիւն—տերունական նկարներ. «Գուշ[ակ]ումն մարգարէից»՝ 1բ, «Աւետիքն է»՝ 2ա, «Մնունդն է և բազմութիւն հրեշտակաց»՝ 2բ:

«Գալուստ ի տաճար»՝ 3ա, «Մկրտութիւն»՝ 3բ, «Պաշտօնակերպութիւն»՝ 4ա, «Հարսան[ի]քն [ի Կանայ]»՝ 4բ, «Անդամալոյժն է» և Պետրոսը ծովի վրա՝ 5ա, «Գալուստն փրկչին Երուսաղէմ»՝ 5բ, «Ի վերնատունն»՝ 6ա, «Յարութիւն Ղազարու»՝ 6բ, «Եւ Յուդա համբուրէ»՝ 7ա, «Խաչելութիւն»՝ 7բ, «Աւարտմն դժոխոց»՝ 8ա, «Յարութեան փրկչին. Յարութիւն Քրիստոսի»՝ 8բ, «Համբարձումն»՝ 9ա, «Հոգոյ գալուստ»՝ 9բ, «Զորեքկերպեան յաթոնն»՝ 10ա, «Ի դատաստան»՝ 10բ, «Դժոխքն է և մեղաւորքն ի խաւարն»՝ 11ա, ունի նաև լուսանցային նկարներ. Մատթէոս 18բ, Մարկոս՝ 114բ, Ղուկաս՝ 168բ, Յովհաննէս՝ 254բ: Խորաններ՝ 12բ—13ա (Թուղթ եւեբի առ Կարպիանոս), 13բ—17ա (Համարարբառ կանոնք). կիսախորաններ 19ա, 115ա, 169ա, 255ա: Լուսանցազարդ՝ բուսական, թռչնային, հուշկապարիկք, տաճար. սկզբնատառեր՝ կարմիր երկաթագիր. զարդագիր՝ թռչնագիր, հանգուցագիր: Գույներ՝ կարմիր, վարդագույն, կանաչ, մոխրագույն, բաց դարչնագույն և այլն:

Վիճակ՝ բավարար. նկարազարդ թերթերի եզրերը հնում նորոգված, սկզբի և վերջի թերթերի եզրերը շուր տեսած, երբեմն կեղտոտված:

Ծանոթ. պատկանում է ծագումով ՀՍՍՀ Հոկտեմբերյանի շրջանի Մարգարա գյուղացի, այժմ երևանարնակ (Նիկողայոս Տիգրանյան փողոց, 7/42) Տիգրան Գարրիելի Մարգարյանին: Տիրոջ բարեհաճ նախաձեռնութեամբ 1979 թ. հոկտեմբերին ձեռագիրս բերվել է Մատենադարան, ախտահանվել և վերադարձվել:

ԲՈՎԱՆՊԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

— 12բ-13ա. Թուղթ եւեբի առ Կարպիանոս:—13բ-17ա. Համարարբառ կանոնք՝ Ա-Ժ:

1. 19ա-113ա. Աւետարան ըստ Մատթէոսի: 113ա-113բ [Նախադրութիւն Աւետարանին ըստ Մատթէոսի]:

2. 115ա-167բ. Աւետարան ըստ Մարկոսի: 167բ [Նախադրութիւն Աւետարանին ըստ Մարկոսի]:

3. 169ա-253բ. Աւետարան ըստ Ղուկասու: 253 բ [Նախադրութիւն Աւետարանին ըստ Ղուկասու]:

4. 255ա-315բ. Աւետարան ըստ Յովհաննու: 254ա [Նախադրութիւն Աւետարանին ըստ Յովհաննու]:

Ծանոթ. շունի «Իրք կնոջն շնացելոյ»:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԳՐԶՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻ

1. Գրչի

ա. 315բ. Փա՛ռք...|| (317ա) պատուական և հարկեր և ի բարի հարմատոյ շառաւեղն Սառայ մահդասին ցանգացաւ այսմ աստուածախաւս և պաշտաւ լուսափալ սուրբ Աւետարանիս. զոր ի վաղուց հետէ ցանկայր այսմ աստուածախաւս սուրբ Աւետարանիս և ետ գրել զսայ ի հալալ վաստակոց իւրոց՝ յիշատակ իւր և ծնողացն իւրոց, հարն՝ Ազատուն և մարն՝ Նազհարունին, և եղբարն իմում՝ Յովանէս քահանային, որ տարածամ փոխեցաւ առ Քրիստոս և սուք մեծ եթող մեզ, և միւս եղբար՝ Մաւաթեոս միակեց, զոր բարի վարիւք հանգեաւ ի Քրիստոս, պահքապահ էր և աղաթարար, և միւս եղբայր՝ Կաւա-

պետ, և զգուտոր՝ զՄարգարիտն (այլ ձեռքով), որ անգաւակ անմխիթար եկաց յաշխարհս, և միւս եղբարս՝ Թումայ և Վարդան, և զգուտորն՝ Աննայ, և զգուտորն՝ Շամամ, և որդին՝ Շահիկն, և զՍտեփանոս քահանայն (այլ ձեռքով), և ամենայն արեան մերձաւորս սորայ յիշեայ, Քրիստոս Աստուած, յորժամ գաս ի դատաստան, քաղցր ձայնիւ կոչեայ զՍառայ մահզասին և զժնաւղսն իւր և զեղբայրսն իւր և զամենայն ազգականս իւր. ամէն:

|| (317 բ) Արդ, գրեցաւ սուրբ Աւետարանս ձեռամբ Մխիթարի անիմաստ և ախմար գրչի. և իմ անընդունակ գոլ յարուեստս գրչութեան՝ այլ ըստ կարի մերուս, զոր պարգևեաց մեզ մարդայսէրն Հոգին Աստուած, գրեցի, անարժան ձեռամբս՝ յընդիւր և ի ստոյ՛ արինակէ, ի Բրաբերութեանս Հայոց Ջիջ (1477), ի յարքայանիս[տ] յերկիրս Մոկաց, ի գեաւղս. որ կոչի Բոնայշէն, ընդ հովանեան ամենայսուրբ Հոգայն, ի հայրապետութեան Աղբամարայ տեան տէր Ստեփանոսի: Դարձեալ կրկին անգամ պաղատանօք ազաշեմ դձեղ՝ յիշման [ա]րժան անէք զիս՝ զանարժան սուտանուն քահանայ Մխիթար, և զհայրն իմ՝ զՅովանէս քահանայ, և զմայրն իմ՝ զՄարբայ, և զեղբարսն իմ՝ զԳրիգոր քահանայ և զԿարապետ քահանայն, որ տարածամ փոխեցաւ ի Քրիստոս. և զաւակս իմ՝ զՅովանէս Բահանայ, որ կապեաց դսայ. և զԱռաքել քահանայն և ծաղկազարդեալ պայծառացոյց զսուրբ Աւետարանս: Տէր Աստուած անփորձ պահեսցէ զնոսա ընդ երկայն աւուրս. ամէն: Եւ զՄկրտիչ և զԿարապետն և զՄովսէս սարկաւազն. ամէն:

Մանոթ. «Փառք»-ի բանաձեր հմմտ. Մաշտոցի անվան Մատենադարան, ձեռ. № 5027, էջ 263բ:

բ. 113բ

Արդ, ազաշեմ զամենեսեանդ,
որք հանդիպիր այսմ խորան.
որ է հաւաստ մեր պատուական.
ծաղկեալ գրով մատթէսեան՝
զհրաշս և զգործս փրկչական,
սկսեալ ի ծնունդն արրահամեան
ի թիւ առեալ զազգն յուղայեան,
մինչ ի Դաւիթ՝ շորեքտասան,
և ի Դաւթայ շորեքտասան՝
առ գերութեան բարելական,
և անտի թիւ համարեցան
մինչ ի Քրիստոս շորեքտասան,
և արժանի համարեցան
ազինք լինել քրիստոսական:
Ի սուրբ ծնաւղէն իւր մայրական՝
Աստուածածին յոյս փրկութեան,
զստացող սորայ արայ արժան՝
զՍառայ մաղգասին և իւր ծնողն ամենայն
յարքայութեանն քո կոչմանն,
աստուածային տեսչն արժանն. ամէն:

գ. 167բ

Մարկոս գոչէ առիւծայպէս,
հնչմամբ ահեղ և զաւրապէս՝

ի զարհուրումն աղգաց պէսպէս,
 գերդ զախոյեան ձայն ուժգնապէս,
 ցասմամբ թուցեալ թեթևապէս,
 զոր ըմբոնէ արաղաչպէս,
 սկիզբն կաշեալ ի մարգարէս
 զԾսայիաս և զՅովհաննէս,
 և զփորձութիւնս աստի պէսպէս,
 և զսքանչելիքն հրաշաչպէս,
 և զշարշարանքն մեծաչպէս,
 ըզսուրբ թաղումն մարդկաչպէս
 և զյա|| (16Յա) րութիւն անճառապէս
 և զհամբարձումն աստուածաչպէս:

զստացող սուրբ Աւետարանիս զՍառայ մահդասին, որ շորս տարի յԵրուսաղէմ կացեր և շորս լոյս է տեսեր, Քրիստոս աստուած, լուսաւորեալ և դասաւորեալ ընդ սուրբ կուսանացն և ընդ առաքելոցն զհոգի նորա և զծնողացն իւրոց. հարն՝ Ազատին և մարն՝ Նազհարունին, և եղբարցն՝ Յովանէս քահանային և Մարտիրոս միակեցին, և Կարսպեաին, և Վարդանին և Թումային, և զաւակին՝ Աննային, և Շամամին. ամէն:

Դարձեալ կրկին մաղթանաւք, ո՛վ դասք լուսերամից, սուրբ քահանայք և մանկունք եկեղեցոյ և ժողովուրդք հաւատացեալք, ընթերցողք և լսողք, առ ոսոս ձեր անգանիմ՝ արտասուալից պաղատանօք և ուղիղ մտաւք, և անխարդախ սիրով, մեղաց թողութիւն խնդրեցէք ի Քրիստոսէ ինձ և ձեզ, և Սառայ մահդասուն, և ծնողաց և աղգականացն նորա. ամէն, ամէն, եղիցի. յիշման արժանի առնէք զմեղաւոր գրիշս՝ զՄխիթար և զծնողս իմ՝ զՅովհանէս քահանայն, և Աստուած զձեզ յիշէ. ամէն:

դ. 253բ Ով եղբայր. զմեղաւորս յիշեա՛ զՄխիթար գրիշն:

ե. 254ա Իսկ Յոհանէս սրայթոհիշ շաշմամբ

մորնչելով արժուաչնման.

հնչեաց ուժգին ահեղ տրփման,
 երաց հրաշիւք զանճառ խորանն,
 և որոտաց ամբոյ նման.

պատմեաց զանճառ Բանն ի սկզբան,
 ի ծոց ծնողին անհատական,
 թէպէտ յարգանդն էր կուսական,
 նոյնպէս ի խաչն, ի գերեզմանն,
 գերդ շող անհատ արեգական,
 և զՅովաննէս յառաջ կոշման,
 վկայ լուսոյն անստուերական,
 և զԱստուած ոչ որ երբէք տեսան,
 բայց միածին ծնունդ Բան,
 սկսեալ յիննին որ ի սկզբան,
 մինչ յետին ունի լրման,

ստացող գրոցս սորայ արժան,
 յարբայութիւնդ բ[ո] կոշման,

զՍառայ մահդասին և զիւր զաղգականքն ամենայն. ամէն:

2. ծաղկուղի

ա. 10ա («Զորեկերպեան յաթոռն» նկարի տակ). Սառայ մահդասին աղաչի իւր մեղաց թողութիւն, նկարող սորայ անիմաստն. փառք Աստուծոյ. ա[մէն]:
 Մանթ. նկարի ստորին մասում իրար կողքի, դեպի աջ նայող երկու դեմք՝ ճերմակահեր կին, մակագրված՝ «Սառայ մահդասին», մյուսը՝ անմորուս սևամազ պատանի, մակագրված՝ «Առաքել». ձախ կողմում՝ նրանց դիմաց և նրանց նայող ծնկաշոր երկու հոգի, առաջինի մակագրութունը՝ «դիս» այսինքն՝ գրիչը, մյուսինը՝ «Սիրուն»: նկարների մակագրութուններն արված են գրչի ձեռքով:

բ. 254բ (Յովհաննէս աւետարանչի և Պրոխորանի նկարի տակ). Առաքեալ յիշեցէք ի Քրիստոս, Աստուած ձեզ յիշէ. ամէն:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԼԵՏԱԳԱՅԻ

1. 318ա (բոլորգրով). Յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղօթս ձեր զվերստին նորոգել տուող սուրբ Աւետարանիս՝ զԶանաղէն և զկողակիցն՝ զԲարսեղն, և զԾնօղան. զհայրն՝ զԲարունակն և զմայրն՝ զԽումարն, և զորդիքն՝ զՆերսէսն և զՄուրաան, և զգոտերքն՝ զԹանաղէն և զՄանրուկն, և զեղ[բ]այրն՝ զՂազարն, և զկին՝ զՇաղրեկն, և զորդիքն՝ զԲարունակն և զՆազարն, և զամենայն ազգատոհմն նորին՝ զկենդանիքն և զհանգուցեալսն. լի բերանով և բոլոր սրտիւ Աստուած ողորմի ասացէք նոցա. ամէն: Եւ առաւել Աստուած ողորմի ասացէք Զանաղին, որ ետ նորոգել զսուրբ Աւետարանս և զնել ի դուռն Բարիձորոյ Սուրբ Աստուածածնին. և ով որ յանդգնի ծախելով և կամ դրով զնելով, նա զանէժը Կայնինն առցէ և զպատիժն Յուդային և զխաշահանուացն կրեսցէ. ամէն: Գարձեալ Աստուած ողորմի ասացէք բարեմիտ և սրբակրօն մահդասի տէր Յովանէս կրանաւորին. որ յայսմ ամի եկաւ յԵրուսաղէմայ և եղև հերասպետ վանացս, և պաշտառացոյց սուրբ զեկեղեցիս. պաշտառացոյ, Տէր Աստուած, զհոգի նորին և զիւր ծնօղացն. ամէն: Եւ ես՝ Վարդան մեղապարտ Ղաւասուեցի զսուրբ Աւետարանս նորոգեցի. ով որ հանդիպիք, ասացէք նմայ Աստուած ողորմի, և Աստուած ձեզ և մեզ ողորմեսցի լիւր միտանգամ գալուստն. ամէն: Նորոգեցաւ սա ի թվին ՌՃԺԲ (1663). Հայր մեր:

2. ա. 114ա (Բոլորգրով, ժԸ դ.) Յիշեցէք ի Քրիստոս զհաւատարիմ քրիստոնեայն զՄելիքէսէր միակեցն, որ վերըստին ետ նորոգել զսուրբ Աւետարանս՝ յիշատակ իւրն և ծնօղաց իւրոց (մի տող բաց) և եղ ի դուռն Բարիձորոյ Սուրբ Աստուածածնին. Աստուած հատուցանէ լիւր հոգին. ամէն:

բ. 318բ Յիշեցէք ի Քրիստոս զՄելիքէսէր, զիւր եղբար՝ Շաղմուրատ, զուրանց կողակից՝ զՆ[ու]րա[ր], զորդիքն՝ զՈվանէս, զդուստր՝ զԱւմաղան, Շահէն, որ ըստացան զսուրբ Աւետարան յիշատակ իւրանց ամենայն արեան ազգայկանաց. Աստուած զիւրեանց մեզք թողնոյ. ամէն:

գ. 318բ Յիշէք ի մաքրափայլ յաղօթս, ով սուրբ քահանայք, սուրբ բերանով ասացէք. Աստուած, ողորմ զՄելիքէսէրին և կողակիցն՝ Նուրարին, և որոց՝ Հովանէսին, և եղբար՝ Յարութէնին. Աստուած ողորմի ասացէք. ամէն:

Գառձայլ յիշացէք զՄելիքէսը և եղ[բ]ար Շաղմուրաղին և կողակից նորա և զոր<իս>դիս նորա: Գառձեալ յիշացէք զՄէֆօ, որ առաւ զԱւետարան ի գերութենէն գնոյ, իւր յիշատակ, որ է անմախ մինչ ի գալուստն Քրիստոսի. կամ որ ծախելով կամ գրաւ զնելով զանգէժ Կայնենն առցէ և խաշահանողաց:

Գառձեալ յիշեցէք զՅովանէս, որ է մեղապ[ա]րտ և զիր [կողա]կից ||| որդոց՝ Խէրապետ և |||:

3. Պահպանակ Բա (Շղագրով, ժԸ դ.). Պատուհասից արդարև արժան է գրիչ ախմար, որ իբրև զսա իցէ: Եւ դու՝ տիրացու, սակս չզործելոյ:

4. 12ա (Շշագրով). Մարգար որդի աէս Սարգսի՝ յԱրտոնէ գեղջէ Մշոյ աղատեալ զայս սուրբ Աւետարան յանօրինաց, ի գալն յերկիրս Արարատոյ ի սկզբան բանակի յԲզղիբ, և ապա հրաման առեալ ի խանէն Երևանայ՝ ի սկիզբն ժԹ դարու, առեալ զոմանս ի հայոց Իզդիրու, գայ և առ ձախ ափամբ Երասխ գետոյ, շինէ գիւղ, որ յիւր անուն կոչի Մարգարա. ի 1816 ամի փրկչին շինէ եկեղեցի հողաշէն, և զայս Աւետարան՝ գնեալ յանօրինաց հալալ արդեամբ իւրով, թողու եկեղեցւոյն ի յիշատակ նախնեաց իւրոց, իւր և սերնդոց: Որք քնթեոնոյք, յիշեցէք զՄարգարն և զամենայն արեանառու մերձաւորս իւր:

29

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

ժԵ—XV

Թերք՝ 2: Նյութ՝ թուղթ: Մեծուրջուն՝ $25,5 \times 18$: Գրուրջուն՝ երկսյուն (20×6): Գիր՝ բոլորգիր (անկանոն): Տող՝ 21:

Վիճակ՝ եզրամաշ:

Մանր. պատկանում է ծագումով ՀՍՍՀ Հոկտեմբերյանի շրջանի Մարգարա գյուղացի, այժմ երևանաբնակ (Նիկողայոս Տիգրանյան փողոց, 7/42) Տիգրան Գարրիելի Մարգարյանին: Գտնվում է նրա ունեցած ամբողջական Աւետարանի (N 28) մեջ:

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1ա-2բ [Աւետարան քսա Յովհաննու]. ժԷ. 12—25. «ետուն ինձ և պահեցի ... և նորա ծանէ», Ի. 4—17. «Պետրոս, և եկն նախ ի գերեզմանն ... այլ երթ դու առ եզրարան իմ և»:

30

ՀՄԱՅԻՎ

Ստացող՝ Պօղոս:

ժԸ—XVIII

Թերք՝ 1 (ժապավենաձև): Նյութ՝ թուղթ: Մեծուրջուն՝ 328×11 : Գրուրջուն՝ միասյուն: Գիր՝ նոտրգիր (անփուլթ):

Մանրանկարչություն՝ «Յիսուս Քրիստոս» և «Հրեշտակ» (միագույն՝ սև թանաքով):

Վիճակ՝ սկզբից և վերջից թերի, վերջնամասը քայքայված, եզրամաշ:

Մանր՝ նկարագրելու պահին (30 հունիսի 1981 թ.) եղել է երևանաբնակ Եղիշե Մարգարյանի մոտ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Վասն դատաստանի — Յանուն Միսիայ, որ անուանեցաւ փրկիչ Յիսուս Քրիստոս...
  2. Վասն շար աշից, շար նիարի — Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս երթար...
  3. Վասն գլխացաւի — Սուրբ Միսիանոս և սուրբ Արինոս...
  4. Քիւր գլխացաւի — Յելանէր յանկարծովէն, գոչէր մըռնչէր...
  5. Քիւր վասն նանապարհի ասայգն և ամենայն շար նկարի—Սուրբ նանու սուրբ Միսիանոս...
  6. Քիւր շար աշաց, շար լեզի, շար նիարի — Չար աշք ի ճանապարհին հանդիպեցաւ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս...
  7. Աղօթք պահպանութեան — Եւ ևս յամենայն ժամ դայս ասեմ...
- Մանր. Վեց տարբեր տեղերում ունի հմայանշաններ. երեքը՝ բոլորակի մեջ:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԳՐԶՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻ

(Բոլոր նյութերի վերջում) «...ի դէմս ծառայիս Աստուծոյ Պօղոսին»: «...ի դիմաց ծառայիս Աստուծոյ Պօղոսին»: «...փրկեցէք ծառայիս Աստուծոյ Պօղոսին և օգնեցէք» և այլն:

31

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

[ՌՃՂԱ.]—174²

Քերք՝ 344: Պրակ՝ Ա-ԼԲ×8,10 կամ 12 (Ա՝ 6, Ի-ԻԳ, Իէ-ԼԲ՝ 8, Ի-ԻԲ, ԻԳ, ԻԳ՝ 10, Բ, ԺԳ՝ 11, Գ, Ե-ԺԳ, ԺԵ-ԺԺ՝ ԻԵ՝ 12, Դ՝ 14): Նյութ՝ թուղթ (լուսադրոշմներով, որոշ թերթեր՝ դեղին): Մեծություն՝ 21,3×15: Գրություն՝ միասյուն(15,5×10,2): Քիւր՝ նոսրգիր: Տող՝ 24: Կազմ՝ դրոշմազարդ կաշի (մի կապիչով). միջուկը տախտակ. աստառը ծաղկաթուղթ:

Մանրանկարչություն — ճակատազարդ. 7ա, 81ա, 106ա, 159ա:

Վիճակ՝ բավարար: Սկզբից և միջից սլակասավոր. 6 և 7-րդ թերթերը կիսով չափ պատուված, 106-րդի եզրը պոկված ընկած: Խոնավութունից գունափոխված և թանաքը տեղ-տեղ ճապաղած:

Մանր. Պատկանում է մոսկվարենակ ճարտարապետութեան պատմարան Հովհաննես Խալիփախչյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

—1ա-2բ [Յանկ նիւրաց]—||| Եւ յորժամ եկեսցէ Որդի մարդոյ՝ ԻԳ... Յաղագս վասն հաւատոյ՝ ՀԴ:

1. Յա-6բ [Ոտանաւոր ըստ տառից այրութեան]:—... դարդարութիւն յայժմ զգեսցի ք [և անդ փառօք պայծառացի ք:] էից լուսոյն հանուրց ծագող ... Չան շար ասէ զազահութիւն|||:

Մանրթ. սկզբից ընկած է Ա-Ե տառերի և Գ-ի առաջին երկտողի թերթը, Գ-ի վերջին երեք տողի և Պ-Վ տառերի թերթը՝ 6-րդը կտրված է, Տ-Ք տառերի թերթն՝ ընկած:

2. 7ա-57բ Մեկնութիւն Մատթէոսի Աւետարանչին—Այս է որ ասէ. Երանի աղքատաց հոգով... և ասէ. Այս անուն ծառայ Աստուծոյ եկեալ կամաւ երեսխայութենէ ի մկրտութիւն. մկրտի յայնժամ ի ձեռս իմ՝ յանուն Հօր և Որդոյ և Հոգոյն Սրբոյ և այլն:

3. 58ա-65բ. Մեկնութիւն սրբոյ Աւետարանին Մարկոսի — Մարկոս աւետարանիչ՝ քանզի Աւետարանաւ ի Քրիստոս Յիսուս ծնեալ էր զնա... զերիս ամս և ամիս վեց, որ և ասէ Պողոս. Սատակեցէ Յիսուս հոգով բերանոց իւրոյ:

4. 65բ-73ա. Համառօտ պատմութիւն Յեսուեա որդոյ Նաւեա—Յեսու որդի Նաւեա էր ազգէն Երրեմի՝ որդոյն Յովսէփայ... և վաղճանեցաւ Եսու ճ և ժ ամաց, և թաղեցին զնայ:

5. 73ա-75բ. Եւ այլ խրատ Դանիէլի մարգարէի. որ ասէ. Փոխեցաւ քաղաւորն կերպարս զազանի—Եւ զի թագաւորն Նաբուգոդոնոսոր յորժամ ետես զհրաշս... և ոչ իմանան զկորուստ անձանց իւրեանց ի տանջանս յախտենից:

6. 75բ—77ա. Աղագս անառակ որդոյն — Որպէս պատմէ Աւետարանն, երէց որդին կոչէ հրեշտակս... Եւ դարձուցէ յերկինս ի հայրենի ժառանգութիւն մեր ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, որում փառք և զօրութիւն յախտեանս. ամէն:

7. 77ա-79բ. [Գրիգորի Տաթևացոյ] Քարոզ ի բան մարգարէին Դարի. Առաջնորդեա ինձ ի շախղ պատուիրանաց Բոց — Երկու են ճանապարհք կենցաղոյս... ամենայն բազմահոյլ տանջանաց դժխոցն ի փառս և ի գովեստ անուան իւրոյ. և նմա փառք յախտեանս ամէն: (Ամբան հատոր, քարոզ Ա):

8. 80ա-80բ. Նշանք այնոցիկ՝ որք հաւատան, երբիցեն զհետ այնոցիկ՝ անուն իմ զես հանցեն—Ո՛ւր իցէ գտանել այսօր զհաւատացեալն որ... սուտի ասէ ցՀայր. Որ ինչ իմ է, ամենայն քո է, և որ ինչ քո է, այն իմ է:

9. 81ա-103բ. Մեկնութիւն սրբոյ Աւետարանին քսա Ղուկասու՝ ստաշարանութիւնս — Ղուկաս պատկերահան և բժիշկ անտիրացի ... զոր իսկ արար յերրորդում աւուր աննելով ի մահուանէ:

10. 104ա-105բ. Ատուն կիրակէի Յարութեան Տեառն—Աշակերտք երկու երթային ընդ երեկս ի գիւղ մի ... որպէս մտմ որ հալէ զհօրն, հզր աստուածութեան այնպէս հալէր զկերակուրն:

11. 106ա-133ա. Մեկնութիւն սրբոյ Աւետարանին քսա Յովհաննու՝ յառաջարանութիւնս — Յօհաննէս առաքեալ և աւետարանիչ՝ սիրական Յիսուսի... զնոյն ներողութիւն և քաւութիւն քահանայից և ժողովրդոց. ամէն:

12. 133բ-139ա. [Գրիգորի Տաթևացոյ] Քարոզ վասն համբարձման Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի — Ի վերայ յայսմ բանի շորս ինչ տեսանելի է ... ելանել յերկինս զօրութեամբ և ողորմութեամբ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ, որ է օրհնեալ յախտեանս. ամէն: (Չմբան հատոր, քարոզ ՃԾ):

13. 139ա-144բ. [Գրիգորի Տաթևացոյ] Դարձեալ քարոզ համբարձման՝ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս, և նստիլն ընդ աջմէ Հօր — Ասէ թէ Որդին Աստուծոյ որչաք կայր... և երկրպագութիւն ընդ Հօր իւրում և Սուրբ Հոգոյն յախտեանս. ամէն: (Չմբան հատոր. քարոզ ՃԾԱ):

14. 144բ-155ա. [Գրիգորի Տաթևացոյ] Քարոզ վասն Սուրբ Հոգոյն զպստեան՝ բան որ ասէ. Դոյ ի նմա հոգի մտաւոր — Այս է Երրորդութիւն Սուրբ գերագոյնդ ... ասէ առաքեալն. Մի՛ շիշուցանէք Հոգին Սուրբ: (Չմբան հատոր. քարոզ ՃԾԲ):

15. 155թ-158թ. [Գրիգորի Տաթևացույ] Գառնեայ ֆարոզ վասն Սուրբ Հագոյն. երևեցաւ իբրև հրոյ, լցան ամենեկեան Հոգով Սրբով—Առջնոյն՝ թե որպէս ճանաչեն... յոյժ և անդրաւ փառք յաւտեանս յաւիտենից. ամէն: (Չմբան հատոր, քարոզ ՃԶԹ):

16. 158թ-165թ. Նորին ֆարոզ ի բանն, որ ուսոյց մեզ Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս. Հայր մեր որ երկինս, յորժամ յաղօքս կացցէի, ասասցիի. Հայր մեր որ երկին — Են ամենայն աղօթք յոյժ պատուական ... և դարձուցէ յերկինս ի հայրենի ժառանգութիւն մեր՝ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, որում փառք յաւիտեանս: (Ամբան հատոր, քարոզ Բ):

17. 165թ-175ա. Նորին ֆարոզ. Հայր մեր որ երկինս—Երեք են եղանակք օրհնութեան... զոհութիւն և բարեբանութիւն յոյժ և անդրաւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն: (Ամբան հատոր, քարոզ Ժ):

18. 175ա-179թ Նորին առաջին ֆարոզ վասն հաւատոյ՝ քէ է Աստուած, և որ խնդրեն. լինի պարզեալու — Ուսուցանէ աստուածարան մարդարէն նսալիս... և սովաւ ընթացուք յաւիտենից կեանս: (Ամբան հատոր, քարոզ ԺԲ):

19. 179թ-185թ. [Նորին] այլ և հաւատ առանց գործոյ մեռեալ է — Ասեն վարդապետք թէ առաքինութիւն է... և հանդերձեալ բարեացն արժանացուք: (Ամբան հատոր, քարոզ ԺԳ):

20. 185թ-186թ. Նորին ֆարոզ յուսոյ — Երեք են աստուածային առաքինութիւնք ... հաստատէ և գործք բարի անէ յոյս բարի: (Ամբան հատոր, քարոզ ԺԵ):

21. 186թ-190թ. Յայլմէ ֆարոզ վասն սիրոյ — Ասեն իմաստունք թէ թշնամութիւն ... որ և զմեզ արժանիս արասցէ Քրիստոս սիրոյն իւրոյ. ամէն: (Ամբան հատոր, քարոզ ԺԶ):

22. 191ա-192ա. [Նորին] և այլ ֆարոզ՝ Գովելի են գեղեցիկ և պարսաւելի են զարշելիկ — Եւ բազում զովութիւն են առաքինութիւն ... զանազան պարգևս բարեաց Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ մերում փառք և զոհութիւն ընդ Հօր մեր և ամենասուրբ Հոգոյն. ամէն: (Ամբան հատոր, քարոզ ԺԷ):

23. 192ա-193թ. Քարոզ վասն օր մահուան — Ո՛վ մարդ, մինչև յերբ անկեալ դնիս... անուան իւրոյ մասնակից արասցէ զձեզ ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, որում փառք և զօրութիւն ընդ Հօր և Ամենասուրբ Հոգոյն. ամէն:

24. 193թ-195թ. [Գրիգորի Տաթևացույ] ֆարոզ վասն ամ[ու]սնութեան — Յորժամ քստեղծ Աստուած առաջին մարդն ... և անդ ի հրոյն տանջանաց, որում փառք յաւիտեանս ամէն: (Ամբան հատոր, քարոզ ԻԶ):

25. 195թ-199թ. Նորին ֆարոզ վասն արդարութեան, որ ասէ. Սերմանեցէի և հեծեցէի պառզ կենաց — Վասն է՞ր է սերման օրինակ զարդարութիւն ... զբարութիւն յաւիտենական կենաց ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր, որ է օրհնեալ յաւիտեանս. ամէն: (Ամբան հատոր, քարոզ ԻԷ. սկ. էջ 128-ից):

26. 199թ-208ա. Նորին ֆարոզ վասն է (7) խորհրդոյ. Մկրտութեան. երէ ով ոք ձնցի ի ջրոյ և ի հոգոյ — Բայց նախ զայս հարցանեմք ... զի սոքա ի մեզ իցեն... զի տեսանիցեն զփառս իմ: (Ամբան հատոր, քարոզ ԼԲ):

27. 208ա-217ա. [Նորին]՝ այլ ևս որ առ Յիսուս հաց, օրհնեաց, զոհացաւ, երեկ և ետ աշակերտս, ասէ. Առէի կերէի, այս է մար[մին իմ] — Վարդապետք ասեն, թէ սէրն ... եկ ծառայ բարի և հաւատարիմ, մուտ ուրախութիւն Տեառն, քո, ի փառս ամենասուրբ Երրօրդութեան... (Ամբան հատոր, քարոզ ԼԶ):

28. 217ա-220ա. Եւրին քարոզ վասն պսակի օրհնութեան, որ ասէ. Անն-
ցէք և բազմա[ցարուք] — Արարչագործն Աստուած յորժամ ստեղծեաց...
տեսեան անմահ փեսային ի Քրիստոս Յիսուս ի Տէր մեր ... (Ամբան հատոր,
քարոզ ԽԳ):

29. 220ա-224բ. [Եւրին] Քարոզ վասն մեղաց՝ վնաս հոգոյ և մարմնոյ —
Ձի մեղքն ոչ միայն հոգոյն... Աստուած մոռանա և անյիշաշար լինի, զի մարդա-
սէր և ողորմած է և նմա փառք յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն: (Ամբան հատոր,
քարոզ ԽԹ):

30. 225ա-236ա. Գիրք խոստովանութեան զղջացելոց — Կարգ և սահ-
մանն պարտ է ... մեղաւորաց որ ապաշխարիցէ, և Քրիստոսի փառք յաւի-
տեանս. ամէն:

31. 236ա-238բ Քարոզ վասն ապաշխարութեան — Այժմ ասասցուք ա-
պաշխարութեան հատուցումն ... հասանիլ յերկնից արքայութիւնն ի Քրիս-
տոս Յիսուս ի Տէր մեր, զոր ընդ Հոգոյն...

32. 238բ-239բ. Վասն հպարտութեան — Եսայի ասէ. Վա՛յ քեզ... հպար-
տութեան վիշապին, և Քրիստոսի յաւիտեան թագաւորին փառք յաւիտեանս
յաւիտենից. ամէն:

33. 240ա-241ա. Վասն նախանձու. — Եւ կոչի սա Աստուածային գիրսն
... հոգին իջանի ափակոծ դժոխոց:

34. 241ա-242ա. Վասն բարկութեան — Երբորդ բարկութիւն ասէ... զհո-
գիս մեր, զոր Տէրն մեր Քրիստոս շնորհեցէ մեզ. ամէն:

35. 242ա- 242բ. Վասն ծուլութեան — Եւ զինչ է ծուլութիւնն ... նոյնոյ
տեանն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, որում վայել է պատիւ և փառք յաւի-
տեանս. ամէն:

36. 242բ-243ա. Վասն ազահութեան — Եւ թէ զի՞նչ է ազահութիւն... ախտ
է ազահութեան, որում պատիւ և փառք յաւիտեանս. ամէն:

37. 243ա-244բ. Վասն որկրամոլութեան — Որ է որովայնամոլութիւն...
արժանի լիցուք յաւիտենական կենացն և նմա փառք յաւիտեանս. ամէն:

38. 244բ-246ա. Վասն բղջախոտութեան — Բղջախոտութիւն, որ է անկարգ
ցանկութիւն... արժանասցուցէ զմեզ Քրիստոս, և նմայ փառք յաւիտեանս.
ամէն:

39. 246ա-247ա. Հարանց վարք — Կին մի զղջացաւ ընդ շար գործ իւր
... ասէ Յովհաննէս ի սուրբ Աւետարանն, թէ Բանն մարմին եղև և բնակեաց
ի մեզ:

40. 247ա-248ա. Վասն խոստովանութեան՝ որպէս տեսանէր սատանա
զմարդիք, որ խոստովանէին և կու գային և սպիտակ կելուին — Քահանայ
ուն... և ոչ այն կեանք ունիս թողութիւն մեղաց:

41. 248ա-255ա. Սահմանք կանոնականք — Այս է, թէ յորժամ յաղօթս
կան երէկիւր պահանել ... այլ որ ետ ձեզ յօրէնս դայս, հաստատուն կացէք յա-
մենայնի, զոր լուարուք յինէն, և մի անցանէք, զի ձեզ բարի լինիցի և երկայ-
նակեաց լինիցիք:

42. 255ա-268ա. Կանոն Փիլիպոսի առաքելոյն — Ձի հրամայեաց առա-
քեայն... եմ քան քեզ ասելով ելանէ, առնեն պատուհաս կրեսցէ:

43. 268ա-268բ. Կանոնական բանք Անտիոքայ — Երիցունք որ ի գիւղս կամ
ի քաղաքի իցեն ... ննչեցելոց քան զամենայն առաւել օգուտ է պատարագն:

44. 268բ-275բ. Սերոյն եղիչէի Վասն դիահարաց՝ թէ պա՞րտ իցէ օրէնս

տալ մինչդեռ դևն նմա իցէ կամ երեխայից և վասն ուրացողաց — Բազում ախար են ի մարդ ... առքինութենէ՝ մինչև օր վախաճնի իւրոյ:

45. 275բ-277ա. Յովհաննու Ոսկերեւանու ասացեալ՝ ննջեցելոց — Արդ, օգնեսցուք գնացելոցն... բնդ ծառայութեան արկանել, որ հաշտեսցի բնդ մեզ մարդասէրն Աստուած, և Հոգին Սուրբ եղիցի բնդ ձեզ. ամէն:

46. 277ա-282ա. Վասն Բահանայից գգուչութեան — Քահանայից պարտ և արժան է գգուչութեամբ... և Քաղկեդովնի դաւելորդ հրամանսն ոչ բնդու նիմբ:

47. 282բ-283բ. Վասն նկարեալ պատկերի — Պատկերս նկարեալս փրկչական ... փառատրեալն ամենայն արարածոց յաւ. յաւ. ամէն:

48. 284ա-293ա. Աղագս վասն հաւատոյ — Եւ արդ, Քրիստոս ասպէս աւետարանեաց... և իմաստասցի առնել դամենայն գրեալսդ ի դմայ:

49. 293ա-296բ. Յաղագս ծնընդեան — Արդ, և մեզ արժանի է գնալ... պատանեցի և ելեալ հոգ ի սրբոյ տաճարէն:

50. 296բ-306բ. Վասն [Հոգւոյն] իշանելոյն առ կոյսն — Զարարիայ մարգարէն զիւր հրաշքալի ... նայ և աւագակն հմոյծ ի գրախտն ի ձեռն խաշին իւրոյ:

51. 306բ-310բ. Յաղագս ջրոյ և խմորոյ — Դարձեալ դջրոյն խառնումն իմանամբ ... ոչ է պետք այլ և այլ ջուր խառնեցեալ:

52. 310բ-312բ. Վասն տօնի ծննդեան Տեառն, որ է յունուարի վեց — Յաղագս ծննդեան Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի... և արդ, զօճուան ձեր դուք գիտէք:

53. 312բ-313բ. Յաղագս մկրտութեանն — Դարձեալ տեսանեմք զմարմին և դարինն ... նայ և բաղմին ոչ հնազանգի:

54. 313բ-314բ. Յաղագս չորս արոտոյն աւետարանչացն — Դարձեալ Դ (4) աթոռակալ էք գտեալ... Եւ արդ, ահայ ասացաք ձեզ զչորից աթոռոցն, զոր գրեցէք առ մեզ:

55. 314բ-315բ. Յաղագս Հայոց, որ ոմանք ասեն հերձուածս — Եւ արդ, բազում թուղա են եկեալի ի Հոռմոց ի աշխարհս Հայոց... բայց յետոյ պատու խաղաղութեան:

56. 315բ-320բ. Յաղագս ցեղից երկոտասան ազգ, որ միոցն Իսրայէլի — Դարձեալ ասեմ և խօսիմ իսկ բնդ ձեզ... առաջինք յետինք և յետինք առաջինք՝ ինքն Յիսուս ասէք:

57. 320բ-322բ. Յաղագս որ Հայոց և վերջին ասել է փոքր — Արդ, լուր բանիցս այսոցիկ... զորդիք Աստուծոյ գոչեսցին, հրամայեաց Յիսուս:

58. 322բ-323բ. Վասն առաջատրի պահոցն — Եւ արդ, ահայ լսեմք բազում անգամ ... ունիմք հաստատուն մինչև ցկատարած աշխարհի:

59. 323բ-325ա. Յաղագս Զառակին մատաղ առնելոյ — Դարձեալ լսեմք ի ձեռն և զարս ինչ, թէ Զատիկն ... ի կերակուրսն յաւուրս պահոցն որպէս զձեզդ:

60. 325բ-326ա. Յաղագս ձկան ուտելոյ — Իսկ ամենայն Աստուածայշունչ գիրք ... մատաղն ի բնութիւն առնէք և արհամարհէք:

61. 326ա-334բ. Վասն Յինանց չորեքշաբ[ա]րու և ուրբարու — Եւ դուրք Յարութեան ... ևս Պօղոս թէ նստալ բնդ աշմէ զօրութեանց ի բարձունս:

62. 334բ-335բ. Փիլոնի բառնալն — Դարձեալ պատանեցաւ ի ձենջ կարգ ... ոչ գիտնոց շնորհ և ոչ դօրաւարաց պատերազմ:

63. 335բ-337ա. Յաղագս անկար պատմունանին Քրիստոսի — Պարտ է իմանալ վասն անկար պատմունանին... ամենայն հաւատացեալ բրիստոնէից, ևս՝ անարժան գծողիս:

64. 337բ-339բ. (Անխորագիր) Նախ քան դամենայն խնդրեսցուք թէ արարածս պատճառ լինի գիտութեան... Քրիստոսի սիրոյն համար զշարակամաց ոտքն համբուրես:

65. 340ա-340բ. Ողբ եղկելոյս — Ռահին կենաց ոչ հետեցայ, ի որ քահանայ ևս անուանեցայ, Նովիւ լինել յանձին քնկալայ ի և ի գալլուն ոչ պատրաստեցայ... Սոքօք մատիր աղերս մայրօրէն՝ առ միածին ծնեալն որ ի քէն, իմի թէ գթայ ի ժողովս ամէն՝ և զմեզ փրկէ ի շար բանսարկուէն:

Մանր. 70 տողանոց այս շափածոն, հնարավոր է, գրված է հիմնականում ծածկագիր ծայրակապով (ակրոստիքոս), որովհետև այդ եղանակով ընթերցվում է երկու բառ. «Վարդապետի երգ». տողերի սկզբնատառերի հերթագայությունն այս է. «ՌՈՂԵԻԿՅԵՄԱՄԿԻԼՅՔՈՍԷԽԱՎՊՄՈՒԶԶԿՏԵՄԵԶԱՍՔՄԵԹԵԹԹԳԱՔՈԶԻԶԶԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԵՐԳ ԼՍԱՄԵ», իսկ քառյակների առաջին տողերի սկզբնատառերը՝ «ՌԻՄԻՈՍՈԿԵԹԵԳԶԼ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԵՐԳ ԼՍԱՄԵ»:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ԳՐԶՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻ

341ա-344ա. |||եպի աստուածային շնորհացն ժողովարան՝ անխախտելի տեղի և հոգւոյ... իսկ մեք ըստ մերում աղարութեանս սուղ ինչ պատճառս տուաք բանի և զկա|||:

Մանրթ. հավանքար այժմ էական մասն ընկած այս գրչության հիշատակարանից է ժժ դարում Օվանես Ասմաովը կարգացել գրչության թվականը:

ՀԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ ՀԵՏԱԳԱՅԻ

(Կազմի Բ փեղկի աստառին, շղագրով). Այս գիրքը կրթվել է 1742-ին. ևս գրնեցի պաղարէն 1850-ին, օհոստոսի 10-ին. Օվանէս Միֆաէլեան Ասմաով:

ՅԱՂԱԳՍ ՊԱՄՄՈՒԹԻԻՆՆ ՎԱՐՔ

Նոր-Նախիջևան

ԺԹ—XIX

Թերք՝ 103. չգրված՝ 1աբ, 99ա-103բ: Նյութ՝ թուղթ: Մեծուրյուն՝ 17,4 × 10,5: Գրուրյուն՝ միասյուն (14 × 7,6): Գիր՝ շղագիր (նոտրանման): Տաղ՝ 32: Կազմ՝ դրոշմադարգ կաշի. միջուկը՝ սովարաթուղթ. աստառը՝ ծաղկաթուղթ: Պահպանակ՝ 1-1, մաս կազմաստառի:

Վիճակ՝ կազմն անջատված, կաշին մեջքի մասում պատառոտված, թրղթերը որոշ տեղերում ջուր տեսած, թերթերի մեծ մասը խիտա թանաքակեր՝

ձախ լուսանցի գծով թերթերի մեծ մասը պոկված կամ պոկվող, թանաքի թթվայնության քայքայող ներգործությունը շարունակվում է և ձևագիրը հիմնավին փշանալու եղբին է:

Մանր. Պատկանում է մոսկվարենակ Հարտարապետության պատմարան Հովհաննես Խալփախչյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

— 2ա. Յաղափս պատմութիւնն վաբէ: Քրիստոնեաիւ յարկ է գիտնալ թէ հայրքն որպէս կուսուձանեն:

[ա]. Գլուխ առաջինն՝ թէ Տէրն հայն առկիս որքան կու սիրէ և որքան աշխատաններով յրբաշկներ արիլ է:

[բ]. Գլուխ երկուսում՝ թէ որպէս գիտնալ և ճաշնալ Սուրբ Երրօրդութիւնն.

[գ]. Գլուխ երեքում՝ թէ որպէսի հաւատ ունենալ և հաւատալ Աստուծոյ

[դ]. Գլուխ 4-ում՝ որպէսի գործք և ծառայութիւնն և աղգատած տալ ուղորմութիւնն.

[ե]. Գլուխ 5-ում՝ որպէսի խօստովանել և մեղած թողութիւն էստանալ.

[զ]. Գլուխ 6-ում՝ մարդ անհաւատ և մարդ հաւատով՝ սոձա երկոձաին խօսածկութիւնն, որ է վիճարանութիւններն:

Մանր. Շարադրված է աստվածաշնչական (հիմնականում՝ նոր-կտակարանային) քաղվածք-բնարանների մեկնությունների ձևով:

ՀԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

2ա. Թէպէտ ատու՛ պիտի պատմեմ. բայձ յառաշ դայս ծանուձանեմ, որ ես ամենևլին գրավարժ՝ Էիր և կարգալ յմուտ շէմ և մի՛շտ տէէտութեամբ սղալ կէրեմ:

33

ԿԱՄՔ ԲԱՐՑ ԵՒ ՉԱՐՑ

Նոր-նախիջկան

[ՌՅԱ.]—1852

Թերք՝ 32 (էջակալված՝ 1—64): Պրակ՝ Ա-Գ×8: Նյութ՝ թուղթ: Մեծություն՝ 18,4×11: Գրություն՝ միասյուն (13,2×6,7): Գիր՝ շղագիր (նոտրանման): Տող՝ 31—34:

Վիճակ՝ անկաղմ, թուղթը փշրվող, եզրամաշ, որոշ թերթեր անջատված:

Մանր. Պատկանում է մոսկվարենակ Հարտարապետության պատմարան Հովհաննես Խալփախչյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1ա (էջ 1). Կամք բարօ և շարօ — Կամք բարօ, որ է՝ կամեցաւ Աստուած ամենայն ինչ բարի անել և արաւ, նա ևս կամեցաւ արարացօց ուսուցանել ըզբարեբարութիւն և ուսուց...: Կամք շարօ, որ է՝ Սաղաեին կամեցաւ ամենայն

ինչ շարութիւն անել և արաւ, նա ևս կամեցաւ արարացօց ուսուցանել ըզշարութիւնն իւր և ուսուց...

ա. 1բ-29բ (էջ 2—58). Կամք բարօ և շարօ յաղաքս մեկնութեանն — Ի խնդրոք բարեկամաց աշխատ առի մէկնել զայս խոսկն Աստուծօ... վասն ցեր ասաց շնորհալի սուրբ Գրիգոր Նարեկացին, թէ իմաստութիւնն աշխարհիս յիմարութիւնն է ատենին Քրիստոսի. վէրչ, վէրչ:

բ. 29բ-31ա (էջ 58—61). Տեսրիս երեսն պարապ շի մնալու մասին հաւել եղև Ասակ մի գրել, որ է — Քաղաքի մի կար գիտուն, հարուստ, զօրեղ, ահար, արդար, անաշտո դատաւորն... այդ է դատախազութեանն բաժինը՝ ստացիր, ել էնա քօ տեղա վէրչ:

գ. 31ա-32բ (էջ 61—64). Յաղաքս այսու առակին մեկնութիւնն է — Մէնք ամէնքս էլ այա մեղաւոր մարդն ինք. այա մեղաւոր մարդոյն մի որդին հաւատն էր, 2՝ յոյսն էր... Գէպէտ պէտք էր այա առակն մէկնէլի, ապա կտեսնէր, որ պատճառ դուխտին պակասութիւնն է. ում որ պիտօ լինի, նա զող մէկնէ. վէրչ:

ՀԻՇԱՏՆԿԱՐԱՆ ԳՐԶՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻ

1ա (էջ 1). Գրեցաւ էիրս ի քաղաքն Նօր-Նախիչիվան, 1852-ին, Մաւտի, 10-ին:

ՎԱՄՆ ԱՍՏՈՒԱՅԱՆ ԽՆԴԻՐՔ

Նօր-Նախիչևա՞ն

ԺԹ -- XIX

Թերք՝ 45 (5ա-37ա՝ էջակալված 1-67). շարված՝ 1ա-4բ, 37բ-45բ: Նյութ՝ թուղթ: Մեծություն՝ 18,5×11,3: Գուրջուն՝ միասյուն (14,1×6,4): Գիր՝ շղագիր (նոտրանման): Տող՝ 31: Կազմ՝ թուղթ:

Վիճակ՝ թերթերը փշրվող, եզրերը կտրտված, մաշված որոշ թերթեր կեղտոտված, թանաքը տարածված:

Ծանոթ. 1. Ձեռագրիս գիրը շատ նման է նախորդի՝ № 33-ի գրին, որի համաձայն և գրչության վայրը նշանակել ենք «Նօր-Նախիչևա՞ն»:

2. Պատկանում է մոսկվարենակ ճարտարապետության պատմարան Հովհաննես Խալիֆաչյանին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

5ա-37ա (էջ 1—67). Վասն Աստուածան խնդիր — Ձինչ և կամիս, խնդրէ ի նմանէ՝ թէ շար, թէ բարի, զի այա քանիցս անգամ բօրցուած է: Ով սիրելի, զայս 12 բոխս կարդալու ժամանակա ըսկչութեամբ և պատրաստութեամբ կարդա, որ կատարվի խնդիրքս Աստուծոյ ողորմութեամբն ...Իսկ ականատես եղանք, որ մէկ հարեղա մի զայս կարդալով և մէկ երկառէ դուն հալեցաւ շուր դառցա... Ահա հայտնեմ քեզ կարդալու ամիսն և օրն և ժամն, որ է սա-

հագն... շնորհ]ք և ճշմարտութիւն ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի եղին. փառք
քեզ, Տէր Աստուած մեր:

Ծանոթ. աստվածաշնչական բանբան-բաղվածքներով, կամ առանց այդ-
պիսիների, աղերսների ժողովածու է*:

* Հովհաննէս Խալիփաշյանն ունի նաև 19 գիրք, որոնք հիմնականում ժՔ դարի նոր նա-
խիջևանի, Վենետիկի, Պոլսի և այլ վայրերի տպագրութիւններ են: Նրանցից շորսը հնատիպ են.
ա. Գիրք Թօմայի Քեմփացոյ Յաղագս համահետեմանն Քրիստոսի. քարգմանեցեալ ի
Յոհաննիսէ յոլովերախա վարդապետէ Կոստանդնինուպօլսեցոյ... յամի Տեառն 1696, յԱմստէ-
լօրտամի:

բ. Համառօտ բարոյական աստուածաբանութեան. Շարադրեցեալ ի Խաչատրոյ Էրզրումեց-
ոյ... յամի փրկչին ՌՉԹ (1709) և Հայոց ՌՃԾԸ (1709), մարտի ժՔ, ի Վէնէտիկ, ի տպարանի
Անտօնի Պօսթօլի, հրամանաւ մեծաւորաց:

գ. Աստուածաշունչ գիրք Հնոց և նորոց կտակարանաց... ի Վէնէտիկ քաղաքի, 1733, ի տպա-
րանի Անտօնի Պօսթօլի, հրամանաւ մեծաւորաց:

դ. Գիրք որ կոչի շախի լեզուագիտութեան, արարեալ մանրաբնինն ուղղագրութեամբ ի նոր
Ջուղայեցի ազնուատճմ սերնդոյն Խալիփաշյան յառաջատեղեալ ազնի Խօջամալի որդի, ի Քրիս-
տոս հանգուցեալ ի պարոն Գրիգորէ... յամի Տեառն 1788, ի դեկ. 2, իսկ ի թուին Հայոց ՌՄԼԷ
(1788), ի կայսերապերճ մայրաքաղաքն Սանկտպետերբուրգ...:

Ե՛վ այս ձեռագրերը (№№ 31—34) և՛ տպագրերը պատկանել են Հ. Խալիփաշյանի նոր-նա-
խիջևանցի նախնիներից մեկին:

ԸՆԳՆԱՆՈՒՐ ԱՂՅՈՒՍԱԿ

Ա.Ն.	Բողոքականություն	Ժամանակ	Վարժ	Գրիչ	Մողկող	Ստացող	Հասցե
25	Ժողովածու	1805	—	Տէր Գեորգ	—	Գրիչը	Երևան, Հ. Արղունյան
26	Ուրբաթագիրք	ԺԸ	—	—	—	պրն. Վարդ	Երևան, Մ. Սահփանյան
27	Հմայիլ	ԺԾ	—	—	—	—	Երևան, Կ. Սիմոնյան
28	Աւետարան	1477	Բանաչէն	Մխիթար	Ասարիկ	Սասայ	Երևան, Տ. Մարգարյան
29	Աւետարան	ԺԾ	—	—	—	—	Երևան, Տ. Մարգարյան
30	Հմայիլ	ԺԸ	—	—	—	Փողոս	Երևան, Ե. Մարգարյան
31	Ժողովածու	1742	—	—	—	—	Մոսկվա, Հ. Խալիփախչյան
32	Յաղագս պատմութիւնն վարք	ԺՔ	Նոր-Նախիջևան	—	—	—	Մոսկվա, Հ. Խալիփախչյան
33	Կամք բարո և չարո	1852	Նոր-Նախիջևան	—	—	—	Մոսկվա, Հ. Խալիփախչյան
34	Վասն Աստուածան խնդիրք	ԺՔ	Նոր-Նախիջևան	—	—	—	Մոսկվա, Հ. Խալիփախչյան

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Խ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՆԻՍՏԵՐ

Մաշտոցի անվան Մատենադարանում 1979—1982 թթ. ընթացքում տեղի են ունեցել հետևյալ գիտական նստաշրջանները.

Ա. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի և ՀՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի Հ. Անառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի գիտական խորհուրդների համատեղ նիստը՝ նվիրված անվանի հայագետ, պրոֆեսոր Երվանդ Տեր-Մինասյանի ծննդյան 100-ամյակին: Նիստը տեղի է ունեցել 1979 թ. դեկտեմբերի 20-ին հետևյալ ծրագրով.

1. Երվանդ Տեր-Մինասյանի կյանքն ու գիտական գործունեությունը (զեկ.՝ բանաս. գիտ. թեկն. Ա. Գրիգորյան):

2. Երվանդ Տեր-Մինասյանը բանասեր-բնագրագետ (զեկ.՝ բանաս. գիտ. դոկտոր Գ. Արզարյան):

3. Երվանդ Տեր-Մինասյանը բառարանագիր (զեկ.՝ բանաս. գիտ. թեկն. Է. Պետրոսյան):

4. Երվանդ Տեր-Մինասյանը հայ-ասորական կապերի ուսումնասիրող (զեկ.՝ բանաս. գիտ. թեկն. Է. Տեր-Պետրոսյան):

* * *

Բ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի XV գիտական նստաշրջանը: Նիստերը տեղի են ունեցել 1980 թ. հունվարի 29—30-ին հետևյալ ծրագրով.

1. Բացման խոսք (Մատենադարանի տնօրեն, ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս Է. Ս. Խաչիկյան):

2. Նունի գրույցի պատմական հենքը (զեկ.՝ բանաս. գիտ. դոկտոր Ա. Մարտիրոսյան):

3. Անանիա Նարեկացու «Յաղագս զղջման և արտասուաց» խրատը (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Հ. Քամրազյան):

4. Ներսես Շնորհալու մի առեղծվածային հանելուկ (զեկ.՝ բանաս. գիտ. դոկտոր Գ. Արզարյան):

5. Ամազոնները հայ մատենագրության մեջ (զեկ.՝ բանաս. գիտ. թեկն. Կ. Սուրխասյան):

6. Վերափոխվող հոգևոր բանաստեղծությունը XVIII դարում (զեկ.՝ բանաս. գիտ. դոկտոր Շ. Նազարյան):

7. Հովասափ Սեբաստացու շափածո կազմախոսությունը (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Գ. Կարապետյան):

8. Աշուղական երգերի տաղաչափության մի ֆանի հարցեր (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ն. Գևորգյան):

9. Քալինի շրջանի Արեգ գյուղի հայերեն ձեռագրերի մանրանկարները (զեկ.՝ արվեստագիտության թեկնածու Հ. Հակոբյան):

10. Մատենադարանի պատկերագարդ դեղագիտաբանի մասին, ձեռագիր № 6594 (զեկ.՝ բժշկական գիտ. թեկն. Ս. Վարդանյան):
11. Հակոբ Արիմեցու տիեզերագիտական հայացքները (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ջ. Էյնաթյան):
12. Մխիթար Այրիվանեցու «Պատմություն ժամանակագրական» երկի պատմագիտական արժեքը (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Է. Հարությունյան):
13. Մարտինոս Օպավիացու «Ժամանակագրության» քարգմանության ներսես Պալիանենցի ինֆնագիրը (զեկ.՝ ավագ գիտ. աշխատող Յ. Վարդանյան):
14. Մերձավոր Արևելքի գրական շարժումները IX—XI դարերում և Գրիգոր Նարեկացու ստեղծագործությունները (զեկ.՝ արվեստագիտության դոկտոր Ն. Քաճմիրյան):
15. Առնոդ Տայանի բազմահատոր Շարակնոցը (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ա. Վարդումյան):
16. Հովհաննես ավետարանիչը պարականոն պատկերագրության մեջ (զեկ.՝ արվեստագիտության թեկն. Ա. Գևորգյան):
17. Սուֆիական քեմատիկան Մատենադարանի արարատառ № 538 ձեռագրի մանրանկարներում (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ռ. Ամիրբեկյան):

* * *

Գ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի XVI գիտական նստաշրջանը՝ նվիրված Հայաստանում սովետական կարգերի հաստատման և Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության կազմավորման 60-ամյակին: Նիստերը տեղի են ունեցել 1980 թ. նոյեմբերի 11—14-ին հետևյալ ծրագրով.

1. Մաշտոցի անվան Մատենադարանում տարվող աղբյուրագիտական և գիտահետազոտական աշխատանքների արդյունքները սովետական իշխանության տարիներին (զեկուցողներ՝ ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս Լ. Խաչիկյան, պատմ. գիտ. դոկտոր Ա. Մնացականյան, պատմ. գիտ. դոկտոր Հ. Փափազյան, փիլ. գիտ. դոկտոր Ս. Արևշատյան, պատմ. գիտ. դոկտոր Վ. Գրիգորյան, բանաս. գիտ. թեկնածու Օ. Եզանյան):
2. Հայոց գրերի գյուտի քվականը (զեկ.՝ բանաս. գիտ. դոկտոր Ա. Մարտիրոսյան):
3. Մաշտոցյան ավանդները և հայոց առաքելությունը Հոնաց աշխարհում (զեկ.՝ բանաս. գիտ. թեկն. Լ. Տեր-Պետրոսյան):
4. Մովսես Խորենացու և Հովհաննես Գրասխանակերտցու առնչությունների շուրջ (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ա. Սարգսյան):
5. Մովսես Կաղանկատվացու «Սարոստայնեացն» ընթերցվածի մասին (զեկ.՝ ավագ գիտ. աշխատող Շ. Սմբատյան):
6. Նոր փաստեր Մխիթար Այրիվանեցու կենսագրության վերաբերյալ (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Է. Հարությունյան):
7. Մարտինոս Օպավիացու «Գավազանագրի» հայերեն քարգմանության պատմագիտական արժեքը (զեկ.՝ ավագ գիտ. աշխատող Յ. Վարդանյան):
8. Առաքել Իսախանյանի «Ժամանակագրության», աղբյուրները (զեկ.՝ պատմ. գիտ. թեկն. Լ. Խանյարյան):
9. Հովհաննես Սարկավազի «Բան իմաստություն» պոեմի գնահատման հարցի շուրջ (զեկ.՝ պատմ. գիտ. դոկտոր Ա. Մնացականյան):

10. Գավիթ Աննադրի և Գրիգոր Նարեկացու առնչությունների հարցի շուրջ (զեկ.՝ բանաս. գիտ. դոկտոր Շ. Նաղարյան):

11. Անանիա Նարեկացու «Վասն անցաւոր աշխարհիս» խրատը (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Հ. Քամրաղյան):

12. Գրիգոր Նարեկացու «Ողբերգութեան մատեանի» ուսուբնն բարգմանության հարցի շուրջ (զեկ.՝ պատմ. գիտ. թեկն. Մ. Գարրինյան-Մելիքյան):

13. «Հացունեաց խաչի պատմութեան» տիպարանական առանձնահատկությունները (զեկ.՝ ասպիրանտ Ա. Սահակյան):

14. Սերաստահայ բժշկական դպրոցը XVI—XVII դդ. (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Դ. Կարապետյան):

15. Հնագույն հայկական դեղագիտությանը X—XV դարերում (զեկ.՝ բժշկական գիտ. թեկն. Ս. Վարդանյան):

16. Հայերեն հազարամյա քղբն ձեռագիրը (զեկ.՝ պատմ. գիտ. թեկն. Ա. Մաթևոսյան):

17. Միջին բարդության առաջին կարգի խազավարումների վերծանության շուրջ (զեկ.՝ արվեստագիտության դոկտոր Ն. Քահմիրյան):

18. Մինաս Բժշկյանը և հայկական նոր ձայնագրության ստեղծման հարցերը (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ա. Վարդումյան):

19. Կերպարվեստի տեսության հարցերը Վերանես Քերբողի «Յաղագս պատկերամարտից» երկում (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Հ. Քյոսեյան):

20. Առաքել մանրանկարիչ XVI—XVII դդ. (զեկ.՝ արվեստագիտության թեկն. է. Կորյամաղյան):

21. Մատենադարանի արևելյան ձեռագրերի մանրանկարչությունը (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ռ. Ամիրբեկյան):

22. Հովնաթանյան տոհմի նորահայտ մանրանկարիչները (զեկ.՝ արվեստագիտության թեկն. Ա. Գևորգյան):

* * *

Գ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի XVII գիտական նստաշրջանը: Նիստերը տեղի են ունեցել 1981 թ. դեկտեմբերի 3—5-ին հետևյալ ծրագրով.

1. Բացման խոսք (ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս Լ. Խաչիկյան):

2. Պետրոս Նախիջևանցու «Աղոթական բանք» պոեմի բնագրատական արվեստը (զեկ.՝ բանաս. գիտ. դոկտոր Շ. Նաղարյան):

3. Ժամանակն ու իրականությունը Խոսրով Անձևացու երկերում (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Հ. Քամրաղյան):

4. Անանիա Սանահնեցու «Վաղարշապատի ներբողը» (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Հ. Քյոսեյան):

5. Հայատառ-քուրբերեն գրականության ուսումնասիրության և զննաառման մասին (զեկ.՝ պատմական գիտ. դոկտոր Ա. Մնացականյան):

6. Աշուղական բանաստեղծության սոցիալական միջավայրը (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ն. Գևորգյան):

7. Առակները Բարթողիմեոս Մարաղացու «Քարոզգրքում» (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ն. Մանուկյան):

8. Ներսես Շնորհալու և Յրիկի ուսուբնն բարգմանությունների մասին (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ա. Մաթևոսյան):

9. Փափստոս Բուզանդի մի հատվածի նոր վերձանություն (զեկ.՝ րանաս. գիտ. դոկտոր Գ. Արզարյան):

10. Հովհաննես Դրասխանակերտցու պատմական կոնցեպցիան (զեկ.՝ պատմ. գիտ. թեկն. Մ. Դարբինյան-Մելիքյան):

11. Մովսես Խորենացու Պատմությունը Հովհաննես Դրասխանակերտցու աշխատանոցում (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ա. Սարգսյան):

12. Նունի պատմությունը հայկական մատենագրության մեջ (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ա. Սահակյան):

13. Տիրան վարդապետի կյանքն ու մատենագրությունը. X—XI դդ. (զեկ.՝ րանաս. գիտ. թեկն. Կ. Սուքիասյան):

14. Նոր տվյալներ միջնադարյան հայ ասպետական կազմակերպության մասին (զեկ.՝ պատմ. գիտ. թեկնածու Է. Բաղդասարյան):

15. Մարտինոս Օպավիացու «Գավազանագրքի» հայերեն քարզմանության լատինական հավելումները (զեկ.՝ ավագ գիտ. աշխատող Յ. Վարդանյան):

16. Հովհաննես Ամիրայան-Մամիկոնյանի հայ խոհանոցին նվիրված հատորները (զեկ.՝ Գ. Գրիգորյան):

17. Նյութեր Անիի գրչության և մանրանկարչության (զեկ.՝ պատմ. գիտ. թեկն. Ա. Մաթևոսյան):

18. Անիի խոսակցական լեզվի հատկանիշները X—XIV դարերում (զեկ.՝ րանաս. գիտ. թեկն. Մ. Մուրադյան):

19. Անանուն Սյունեցու նորահայտ Ավետարանը (զեկ.՝ արվեստագիտության թեկն. Ա. Գևորգյան):

20. Գրիգոր Աղբամաբեցու (XV դ.) մի նկարագրող ձեռագիր Գեղարդի գյուղում (զեկ.՝ արվեստագիտության թեկն. Հ. Հակոբյան):

21. Քաջմիրյան սուֆիական մանրանկարչության հիմնական սյուժետաչիկն բովանդակության հարցի շուրջ (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ռ. Ամիրբեկյան):

22. Հակոբոս Այվազյանը և նրա Արևելյան երաժշտության ձեռնարկը (զեկ.՝ արվեստագիտության դոկտոր Ն. Քահմիրյան):

23. Հ. Լիմոնյանի շաբախանները Ղ. Տայանի հրատարակությամբ (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխատող Ա. Վարդումյան):

* * *

Ե. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի XVIII գիտական նստաշրջանը՝ նվիրված Մովսեսիան Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության կազմավորման 60-ամյակին: Նիստերը տեղի են ունեցել 1982 թ. դեկտեմբերի 2—3-ին հետևյալ ծրագրով.

1. Բացման խոսք (ՀՍՍՀ ԳԱ թղթակից անդամ Ս. Արևշատյան):

2. Մովսես Խորենացու Հայկազյան առաջնորդների և նրանց ժամանակագրական հաշվումների մասին (զեկ.՝ պատմական գիտ. դոկտոր Ա. Մնացականյան):

3. Նորահայտ տեղեկություններ Գրիգոր Լուսավորչի մասին հին սլավոնական և լատինական ձեռագրերում (զեկ.՝ րանասիրական գիտ. դոկտոր Գ. Արզարյան):

4. Փիլոն Ալեքսանդրացու երկերի՝ Հովհաննես Նարեկավազին վերագրված մեկնության մասին (զեկ.՝ պատմական գիտ. թեկնածու Փ. Անթարյան):

5. Քարգմանության տեսության հարցերը V դարի հայ մատենագրության մեջ (զեկ.՝ բանասիրական գիտ. թեկնածու Լ. Տեր-Պետրոսյան):
6. «Քաղաքացիների պատմությունն ու գովաբանությունը» որպես սկզբնաղբյուր հայ ժողովրդի պատմության (զեկ.՝ իրավաբանական գիտ. թեկնածու Խ. Թորոսյան):
7. Ամիրաս Երզնկացու ժամանակագրությունը (զեկ.՝ պատմական գիտ. թեկնածու Լ. Խանյարյան):
8. Բժշկական տերմինաբանության հարցերը Ամիրզովլար Ամասիացու «Անգիտաց անպէտ» գրքում (զեկ.՝ բժշկական գիտ. թեկնածու Ս. Վարդանյան):
9. Ահաբուն բժշկի և նրա տոհմի բժշկագիտական գործունեության շուրջ (XIII—XIV դդ.) (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխ. Գ. Կարապետյան):
10. Հակոբ Նալյանը և նրա շափաբերականը (զեկ.՝ բանասիրական գիտ. դոկտոր Շ. Նազարյան):
11. Եղիա Մուշեղյանի գրառած առակները (զեկ.՝ բանասիրական գիտ. թեկնածու Բ. Զուգասպյան):
12. Հակոբոս Այվազյանի հայկական ձայնագրության անտիպ դասագիրքը (զեկ.՝ արվեստագիտության դոկտոր Ն. Թահիմզյան):
13. Վայոց Ձորի մանրանկարչության դպրոցի մասին (զեկ.՝ արվեստագիտության թեկնածու Ա. Գևորգյան):
14. Լուիզա Ասլանյանի (Լաս) արևելյան մանրանկարչության հավաքածուն (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխ. Ռ. Ամիրբեկյան և Ն. Գևորգյան):
15. Քրիստոնեական սիմվոլիկան Սայաթ-Նովայի երգերում (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխ. Ն. Գևորգյան):
16. Մատենագրական տեղեկություններ XVII—XVIII դարերի պոլսահայ արվեստագետների մասին (զեկ.՝ կրտսեր գիտ. աշխ. Ա. Տեր-Ստեփանյան):
17. Հայկական զարդատառեր (զեկ.՝ ավագ գիտ. աշխ. Հ. Կարապետյան):

ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻ ՀՅՈՒՐԵՐԸ

1979—1982 թթ. Մաշտոցի անվան Մատենագարան են այցելել ավելի քան 228000 մարդ (154800 ՍՍՀՄ քաղաքացիներ և 73200 օտարերկրացիներ): Այցելուների թվում են եղել կուսակցական և պետական ականավոր գործիչներ, անվանի գիտնականներ, գրողներ, արվեստագետներ, սփյուռքահայության ներկայացուցիչներ, ինչպես նաև տարբեր պատվիրակություններ: Այցելուները մեր մշակույթի գրավոր գանձերի պահպանման, ուսումնասիրման ու համաշխարհային մշակույթին գրանց բերած խոշոր ավանդի մասին իրենց բարձր գնահատանքի և հիացմունքի շերտ խոսքերը արձանագրել են Մատենագարանի տպավորությունների գրանցման մատյանում: Ստորև բերում ենք դրանցից մի քանիսը:

Die Delegation der Deutschen Kommunistischen Partei Bezirk Hessen bedankt sich für den Einblick in eine der grossen Weltkulturen.

Das Museum ist ein Denkmal des Humanismus und der geistigen und kulturellen Grösse des armenischen Volkes und der Sozialistischen Republik.

DKP-Delegation aus Hessen
(BRD)

Delegationsleiter
Sepp Maijer

25.9.79

Հեսսենի մարզի կոմունիստական կուսակցության պատվիրակությունը իր շնորհակալությունն է հայտնում համաշխարհային մեծ մշակույթներից մեկին հաղորդակից լինելու համար:

Այս թանգարանը հայ ժողովրդի հումանիզմի, հողեր ու մշակույթային մեծության և սոցիալիստական հանրապետության կոթողն է:

25.9.79 թ.

ԳԿԿ — Հեսսենի պատվիրակություն (ԳՖՀ)
Պատվիրակության ղեկավար Ջեպպ Մայեր

سعدت بزيارة معهد المخطوطات القديمة و الشروح التي قدمت
لنا و ما رأيت من مخطوطات قيمة في هذا المركز تتمتع بأهمية
تاريخية قديمة. ان لاشك في ان معرفة الماضي ضرورية جداً لبناء
المستقبل بناً صحيحاً.
أتمنى لشعب أرمينيا التقدم و الازدهار و اشكر مدير المركز و
القائمين عليه.

حافظ الأسد ٧٩/١٠/١٧

Նրջանիկ եմ, որ այցելեցի հին ձեռագրերի հաստատությունը և լսեցի այն բացատրությունները, որ ինձ տրվեցին, և տեսա այս կենտրոնում պահվող արժեքավոր ձեռագրերը, որոնք պատմական հնություններ են:

Կասկած չկա, որ անցյալն իմանալը շափաղանց կարևոր է ապագան ճիշտ կառուցելու համար:

Ցանկանում եմ Հայաստանի ժողովրդին առաջադիմություն և բարգաւաճում:

Շնորհակալություն եմ հայտնում այս կենտրոնի անօրենին և աշխատակիցներին:

Հաֆեզ Ալ-Ասադ

17.10.79 թ.

Սիրիայի Արաբական Հանրապետության պրեզիդենտ

Jesteśmy pod wrażeniem bogactwa zbiorów zabytków piśmennictwa ormiańskiego, które świadczą o wielkiej kulturze i historii Narodu Ormiańskiego. Świadczy także o wkładzie Ormian w rozwój kultury ogólnoludzkiej. Cieszymy się, że eksponowane są także związki pomiędzy kulturą Narodu Polskiego i Ormiańskiego.

K. Olszowski
Ambasador PRL
w ZSSR

26.10.1979

Գտնվում ենք հայ դպրության հուշարձանների հավաքածուի հարստության ազդեցության տակ, հուշարձաններ, որոնք վկայում են հայ ժողովրդի մեծ մշակույթի և պատմության, ինչպես նաև համաշխարհային մշակույթի զարգացման մեջ հայերի ավանդի մասին: Անշուք ուրախ ենք, որ արտացոլված են նաև լեհ և հայ ժողովուրդների մշակույթների կապերը:

Կ. Օլշովսկի
ՍՍՀՄ-ում Լեհաստանի ժողովրդական
հանրապետության դեսպան

Сердечно благодарим за предоставленную возможность познакомиться с ценнейшим рукописным фондом армянской культуры.

С уважением

И. В. Архипов
Первый заместитель председателя
Совета Министров СССР

3.12.79г.

Սրտանց շնորհակալություն ենք հայտնում հայկական մշակույթի թանկարժեք ձեռագրերի հավաքածուին ծանոթանալու՝ մեզ բնօրինակում հնարավորության համար:

Հարգանքներով՝ Ի. Վ. Արխիփով
ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի նախագահի
առաջին տեղակալ

3.12.79 թ.

Questo magnifico Istituto e Museo conserva i manoscritti grazie a quali gli Armeni della Diaspora hanno conservato attraverso le vicissitudini dei secoli, la propria identità nazionale. Rappresenta in un certo senso l'anima del popolo armeno. Con tutta la mia sincera ammirazione, lieto di averlo visitato dopo quelli del Mechitaristi di Venezia e della chiesa Armena di Gerusalemme.

Walter Deccotte
Ambasciatore d'Italia

12.9.80

Այս հիասրանչ ինստիտուտը և թանգարանը, որ որոշ իմաստով ներկայացնում է հայ ժողովրդի ոգին, պահպանում է ձեռագրեր, որոնց շնորհիվ Սփյուռքի Հայերը դարերի փորձությունների միջով պահպանել են իրենց ազգային ինքնատիպությունը: Վենետիկի Մխիթարյանների և Երուսաղեմի Հայկական եկեղեցիներից հետո, իմ ամբողջ անկեղծ հիացմունքով, գոհ եմ այցելության համար:

Վալաեր Գեկուտե
ՍՍՀՄ-ում Իտալիայի դեսպան

12.9.80 թ.

Древноармянските ръкописи са безценно богатство не само за арменската, но и за цялата оветовна култура.

Благодарим ви, скъпи арменски учени, че съхранявате за поколенията тук необикновени книги.

Александр Лилов
член на Политбюро и секретар
на ЦК на БКП България.

1. 10. 80 г.

Հայերեն հին ձեռագրերը անգին հարստություն են ոչ միայն հայ ժողովրդի, այլև համաշխարհային մշակույթի համար:

Շնորհակալություն Ձեզ թանկագին հայ գիտնականներ, որ սերունդների համար պահպանում եք այսպիսի բացառիկ գրքեր:

Ալեխանդր Լիլով
Իտալարական կոմունիստական կուսակցության բաղբյուրոջի անդամ և կենտկոմի քարտուղար

1.10.80 թ.

История—основание культуры. Рукописи—ценнейшие источники истории. Сотрудники Матенадарана выполняют важнейшую функцию в развитии науки общечеловеческого масштаба. Желаю им новых достижений на благо нашей Социалистической родины.

В. Н. Столетов
Президент Академии педагогических наук СССР

21. 1. 81 г.

Պատմությունը՝ մշակույթի հիմքն է: Ձեռագրերը՝ պատմության թանկարժեք սկզբնաղբյուրները: Մատենադարանի աշխատակիցները կատարում են գիտության զարգացման մեջ համամարդկային ընդգրկմամբ կարևորագույն գործ: Ցանկանում եմ նրանց նորանոր հաջողություններ ի փառս մեր Սոցիալիստական Հայրենիքի:

Վ. Ն. Ստալետով
ՍՍՀՄ Մանկավարժական գիտությունների
ակադեմիայի պրեզիդենտ

Sehr beeindruckt vom Zentrum armenischen Handschriftenkunde und Buchmalerei.

30.5.81

Herbert Hunger
President der Österreichischen
Akademie der Wissenschaften

Ինձ վրա խոր տպավորություն թողեց հայկական ձեռագրերի և մանրանկարչության ուսումնասիրման կենտրոնը:

Հերբերտ Հունգեր
Ավստրիայի գիտությունների ակադեմիայի պրեզիդենտ

30.5.81 թ.

Чрезвычайно удивлен такою сильною культурою, в древние времена таких культурных народов было очень мало. К сожалению во многих странах Европы древняя и сильная армянская культура мало, очень мало известна широким кругам людей.

Миролюб Марьянович
Югославия

3.2.82 г.

Արտաքր կարգի զարմացած եմ այսպիսի հզոր մշակույթով: Հին ժամանակներում նման մշակույթ ունեցող շատ քիչ ժողովուրդներ են եղել: Յավոք նվիրողաչի շատ երկրներում հայկական հին և հզոր մշակույթը հայտնի է քիչ, շատ քիչ մարդկանց շրջանակներին:

Միրոլյուբ Մարյանովիչ
Հարավսլավիա

3.2.82 թ.

Желаю коллективу Матенадарана больших успехов в научном творческом труде. Пусть сокровища человеческого опыта, многовековой культуры с Вашей помощью активно служат мирному будущему человечества.

С уважением и восхищением

К. Ф. Катусев
заместитель председателя
Совета Министров СССР

11.3.82 г.

Մատենադարանի ողջ անձակազմին ցանկանում եմ մեծ հաջողություններ գիտաստեղծագործական աշխատանքում: Թող մարդկային փորձի, բաղմադարյան մշակույթի դանձերը Ձեր օգնությամբ, եռանդուն կերպով ծառայեն մարդկության խաղաղ ապագային:

Հարգանքներով և հիացմունքով՝
Կ. Ֆ. ԿՍՏՈՒՇԵՎ

ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի նախագահի
տեղակալ

11.3.82 թ.

Матенадаран—сокровище, принадлежащее армянскому народу—ценность всеобщего значения. Душа моя переполнилась благодарностью к тем, кто сумел сохранить и донести до наших дней то, что возвращает нам в письменах прошлое человеческой мысли и духа.

Чингиз Айтматов

Писатель, Герой Социалистического
Труда

11. 8. 82 г.

Մատենադարանը՝ հայ ժողովրդին պատկանող գանձը՝ համընդհանուր նշանակության արժեք է: Իմ հոգին լցվեց շնորհակալությամբ նրանց նկատմամբ, ովքեր կարողացել են պահպանել և հասցնել մինչև մեր օրերը այն, ինչ գրերի միջոցով վերագարձնում է մեզ մարդկային մտքի և ոգու անցյալը:

Չինգիզ Այտմատով

Գրող, Սոցիալիստական աշխատանքի
հերոս

11.8.82 թ.

It has been a wonderful visit for us to come to this historical library of ancient collections of very good work; thanks to the people who did the wonderful work of preserving history. We the Zambia delegation are very thankful to all those concerned.

N. Mukando

Minister of State Republic
Zambia

2.12.82

Մեզ համար խիստ հաճելի էր այցելել հնագույն հավաքածուների այս պատմական գրապահոցը. պատմությունը պահպանելու մի հիանալի գործ, որ կատարվել է ժողովրդի շնորհիվ:

Մենք՝ Զամբիայի պատվիրակությունը, մեր շնորհակալությունն ենք հայտնում բոլոր նրանց, ովքեր ղրադված են այս աշխատանքով:

Ն. Մուկանդո

Զամբիայի հանրապետության մինիստր

2.12.82. թ.

ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻ ՁԵՌԱԳՐԵՐԻ ԱՃԸ 1979—1982 թթ.

Մաշտոցի անվան Մատենագարանի ձևագրական հավաքածուները վերջին շրջա տարում աճել են 258 միավորով և 1982 թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ամփոփում են 16050 ձևագիր

Այսպես.

Հավաքածուներ	Առ 31.12. 1978 թ.	Առ 31.12. 1982 թ.	Աճը շրջա տարում	Ո Ր Ի Կ		
				գծով	նվեր ստացված	փոխանցված
Հայերեն ձևագրեր	10803	10895	92	19	70	3
Հայերեն նոր ձևագրեր	191	248	57	—	56	1
Հայերեն հմայիլներ	372	387	15	6	9	—
Հայերեն պատասխիկներ	2000	2031	31	5	19	7
Արարատա ձևագրեր	2013	2054	41	22	18	1
Արարատա հմայիլներ	36	36	—	—	—	—
Արարատա պատասխիկներ	113	115	2	1	1	—
Այլալեզու ձևագրեր	155	169	14	9	5	—
Այլալեզու պատասխիկներ	109	115	6	—	6	—
Ընդամենը	15792	16050	258	62	184	12

Որպես շնորհակալություն և երախտագիտության արտահայտություն, ստորև, այրբենական կարգով, ներկայացնում ենք 1979—1982 թվականների ընթացքում Մաշտոցի անվան Մատենագարանին ձևագրեր նվիրաբերած անձանց, հաստատությունների և նրանց նվիրած ձևագրերի անունները (Մատենագարանում ձևագրերի ստացած համարներով հանդերձ):

1. Աբրահամյան Ռաֆիկ, Երևան, 1981 թ.— 1. Վահան արքեպս., Հովուական այց հնդկահայություն, 1950-ական թթ., Հայ նոր ձև. № 241:
2. Ազիզբեկյան Հովհաննես, Երևան, 1981 թ.— 1. Յայամուտք և այլ մասունք ձևագրաց, Ժ-ԺԸ դդ., Հայ. պտո. № 2025:
3. Անաչայ Միհրան, Կ. Պոլիս, 1980 թ.— 1. Հմայիլ, 1809 թ., Հայ. հմայիլ № 376:
4. Աշիկյան Կարապետ, Երևան, 1982 թ.— 1. Ժողովածու (հայերեն և հայատա թուրքերեն), ԺԹ դ., Հայ. նոր ձև. № 245:
5. Աշեյան Ալբերտ—տե՛ս Հայ մշակույթի հուշարձանների ձևաքերման ընկերություն:
6. Ավետիսյան Իսահակ Գամակոս, 1980 թ.— 1. Հմայիլ, ԺԸ դ., Հայ հմայիլ № 375:
7. Բալասանյան Սոնյա և Էդվարդ, Նյու Յորք, 1981 թ.— 1. Ժողովածու, ԺԳ դ., № 10849:
8. Բաղդասարյան Գովեն, Երևան, 1981 թ.— 1. Կրոնական (մասն, թուրքերեն), ԺԹ դ., Թուրք. պտո. № 19:
9. Բաղդասարյան Հովհաննես, Վառնա, 1982 թ.— 1. Հմայիլ, ԺԷ դ., Հայ. Հմայիլ № 384, 2. Հմայիլ, ԺԸ դ., Հայ. հմայիլ № 385:

10. Բաղրամյան Խորեն, Թեհրան. 1979 թ.— 1. Աւետարան, 1488 թ., № 10811:
11. Բամպուլեհյան Գեորգ, Կ. Պոլիս, 1981 թ.— 1. Ազգային պատրիարքարանի տոմարներու արձանագրութեանց տետրակ, 1968 թ., Հայ. նոր ձեռ. № 237, 2. Սաղմոսարան (հայերեն և հայատառ թուրքերեն), 1726 թ., № 10895:
12. Բարսեղյան Գրիգոր, Գամասկոս, 1979 թ.— 1. Կրօնական, ժլ դ., Արարատառ ձեռ. № 2015, 2. Կրօնական, ժլ դ., Արարատառ ձեռ. № 2016, 3. Կրօնական ժլ դ., Արարատառ ձեռ. № 2017, 4. Մեկնութիւն, ժլ դ., Արարատառ ձեռ. № 2018, 5. Կրօնական, ժլ դ., Արարատառ ձեռ. № 2019, 6. Քերականութիւն, ժլ դ., Արարատառ ձեռ. № 2020, 7. Սիրիայի էմելի մղկիթի վակֆային կալվածագիր, ժէ դ., Արարատառ. ձեռ. № 2036:
13. Բախրջյան Գեորգ — տե՛ս Գործունիւյան Գուրգեն և Սուրեն:
14. Բղեյան Թորգոմ, Կալիֆորնիա, 1981 թ.— 1. Սարգիս և Միսակ Բղեյաններ, Հարազատ պատմութիւն Տարօնոյ, Ի. դ.: Հայ. նոր ձեռ. № 237:
15. Բերբերյան Արաաշես. Սոֆիա, 1982 թ.— 1. Ժողովածու, ժթ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 242:
16. Բերբերյան Մանվել, Հալեպ, 1979 թ.— 1. Մանուէլ Յ. Պէրպէրեան, Ընթանուր պատերազմին ձախորդ օրերը (Տէր-Ջօրի գաղթականութիւն), 1926 թ., Հայ. նոր ձեռ. № 193:
17. Բոյաշյան Վեռնգ Բիլ., Վառնա, 1982 թ.— Հմայիլ, ժլ դ., Հայ. հմայիլ № 386:
18. Բրուայան Սամվել, Նյու Ջերսի, 1979 թ.— 1. Զամի, Յուսուֆ և Զուլեյխա, ժթ դ., Արարատառ ձեռ. № 2038, 2. Ղուրան, ժլ դ., Արարատառ ձեռ. № 2039:
19. Գարոյան-Գույումնյան Անժել — տե՛ս Գույումնյան Տիգրան:
20. Գապիկյան Զաւեն, Փարիզ, 1979 թ.— 1. Նրստուածք և տեղացումն Սերաստիոյ և Թօխաթոյ քաղաքացն ի մէջ երկնային գնդին, ժլ դ., Հայ. պատ. № 2006:
21. Գևորգյան Նիկոլայ, Երևան, 1979 թ.— 1. Երբայեցերեն մասունք, ժէ դ., Պատասիկ № 9:
22. Գոլոյան Հարություն, Թեհրան, 1981 թ.— 1. Գանձարան, ժե դ., № 10855:
23. Գործունիյան Գուրգեն և Սուրեն, Բախրջյան Գեորգ, Փարիզ, 1979 թ.— 1. Աւետարան, 1587 թ., № 10805:
24. Գրիգորյան Վարդան, ԱՄՆ, 1979 թ.— 1. Ռամգիրք, ժլ դ., № 10816, 2. Աղոթագիրք, ժլ դ., Արարատառ ձեռ. № 2033, 3. Ամիր-Խոսրով, Մասնավի ժլ դ., Արարատառ ձեռ. № 2034, 4. Արու Նասր Ֆարուհի, Նիսար աս-Սիրբան, ժլ դ., Արարատառ ձեռ. № 2035:
25. Գրիգորյան Վարդան, Երևան, 1979 թ.— 1. Առածներ, Կազմեց Յարութիւն Արրահամեան, Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 194, 2. Ստորագրութիւն եկեղեցւոյն Ս. Գէորգայ ի Փիլիպպուպոլիս, 1828 թ., № 10812, 3. Ստեփաննոս Ռոշքայ Կամենիցացի, Քերականութիւն, ժլ դ., № 10813, 4. Խորէն Եղիաշեան, Պատմութիւն Եօզկատի, Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 196:
26. Գույումնյան Տիգրան և Գարոյան-Գույումնյան Անժել, Ֆրեզնո և Փարիզ. 1982 թ.— 1. Հմայիլ (Եթովպերեն), ժլ դ., Այլալեզու ձեռ. № 167:
27. Գուրգարյան Վարդգես, Դեառոյտ, 1979 թ.— 1. Եկեղեցական-ծիսական

- երգեր (նոտագրված), Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 221, 2. Եկեղեցական երգարան (նոտագրված), Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 222, 3. Եկեղեցական երգեր (նոտագրված), Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 223, 4. Երգարան (նոտագրված), Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 224, 5. Համառու ձայնագրեալ շարական Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 225, 6. Համառու ձայնագրեալ շարակնոց, Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 226:
28. Երանոսյան Հենրիկ, Երևան, 1979 թ.— 1. Հմայիլ, ԺԸ դ., Հայ. Հմայիլ № 373, 2. Մանրանկարք և Յիշատակարան, ԺԶ դ., Հայ. պատ. № 2003:
29. Թամբազյան Հռաչյա, Երևան, 1981 թ.— 1. Ներսէս Շնորհալի, Բանք շափաւ, ԺԸ դ., № 10844:
30. Թորոսյան Հարություն, Բեյրութ, 1981 թ.— 1. Աւետարան, 1599 թ., № 10841:
31. Ժամկոչյան Հայկ. 1979 թ.— 1. Կարապետի Օզանեան Նիկոսյոլսեցոյ Չայնագրեալ երգարան, 1891 թ., Հայ. նոր ձեռ. № 219:
32. Լիխաշյով Դմիտրի, Լենինգրադ, 1979 թ.— 1. Աւետարան, ԺԷ դ., № 10809:
33. Խուղեյր Քամալ, Հալեպ, 1979 թ.— 1. Ժողովածու, 1878 թ., Արարատառ ձեռ. № 2037:
34. Կարապետյան Համբարձում, ՀՍՍՀ Եղեգնաձորի շրջ. Խաչիկ գյուղ, 1979 թ.— 1. Բառգիրք Հայոց, ԺԷ դ., № 10814:
35. Կյուպեւեւեյան Տիրան վրդ., Մոսկվա, 1980 թ.— 1. Գիրք աղօթից վասն ամենայն ցեղ պատահարաց, 1831 թ., № 10837:
36. Կոմիկյան Վարդան, Կ. Պոլիս, 1980 թ.— 1. Շարակնոց, 1500 թ., № 10834:
37. Հազարյան Հարություն, Նյու Յորք, 1979 թ.— 1. Մաշտոց, ԺԵ դ., № 10818, 2. Աւետարան, ԺԳ դ., № 10819, 3. Աւետարան, ԺԷ դ., № 10820, 4. Աւետարան, ԺԷ դ., № 10821, 5. Աւետարան, ԺԷ դ., № 10822:
38. Հախնազարյան Արմեն, Թեհրան, 1981 թ.— 1. Ժողովածու, 1887 թ., № 10853, 2. Աւետարան, ԺԷ դ., № 10854:
39. Հակոբյան Գարեգին ֆեյ., Մարսել, 1980 թ.— 1. Շարակնոց, 1642 թ., № 10835:
40. Հակոբյան Գրիգոր, Երևան, 1979 թ.— 1. Հաղիսների Թարգմանութիւն և մեկնութիւն, 1892 թ., Արարատառ ձեռ. № 2041:
41. Հակոբյան Սիրաբիի, Բեյրութ, 1982 թ.— 1. Սմբատ սպարապետ, Պատմագիրք, 1848 թ., № 10871, 2. Հայկական ձայնագրութեան կանոնները, Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 246:
42. Հայ մշակույթի հուշարձանների ձեռքբերման րնկերություն (ի դեմս Ալբերտ Աշնյանի), Փարիզ, 1980 թ.— Աւետարան, ԺԶ դ., № 10832:
43. Հարությունյան Արտո, Լոնդոն, 1979 թ.— 1. Յիշատակարանք 1724, 1755 և 1784 թթ., Հայ. պատ. № 2001, 2. Նարի, Ֆահր ու Ջավիդ, ԺԹ դ., Արարատառ ձեռ. № 2014:
44. Հարությունյան Սերգեյ, Չաչուտ, 1979 թ.— 1. Մաշտոց, ԺԸ դ., № 10804:
45. Հովհաննիսյան Ավո, Նուր Ջուղա, 1981 թ.— 1. Ժողովածու, 1651 թ., № 10851, 2. Ժողովածու, 1614 թ., № 10852:
46. ՀՍՍՀ ԳԱ հիմնականում գրադարան, Երևան 1982 թ.— 1. Աստուածաշունչ (մասն), 1334 թ., № 10879, 2. Պատարագամատոյց, ԺԵ դ., № 10880, 3. Ժողովածու, 1627 թ., № 10881, 4. Ժողովածու, 1644 թ., № 10882,

5. ժողովածու, 1646 թ., № 10883, 6. ժողովածու, 1653 թ., № 10884, 7. ժողովածու, ժէ դ., № 10885, 8. Աւետարան, ժէ դ., № 10886, 9. ժամագիրք, ժէ դ., № 10887, 10. Օրհնութիւնք յետ բարոզից, ժԸ դ. № 10888, 11. Վասիլ Բրատիշչև, Բացատրութիւն անցիցն, 1803 թ. № 10889, 12. Քարոզգիրք, 1820 թ., № 10890, 13. ժողովածու, 1838 թ., № 10891, 14. Պետրոս Բերթումեան, Աղբիւր բացեալ, ժՔ դ., № 10892, 15. Յակոբ Նալեան, Քարոզգիրք, ժՔ դ., № 10893, 16. Աթանասի Պատասխանիք հարցմանցն Կիրդի, ժՔ դ., № 10894, 17. Հմայիլ, ժԸ դ., Հայ. հմայիլ № 387:
47. Ղազարյան Հայրիկ, ՀՍՍՀ Մարտունու շրջ., Չորագյուղ, 1980 թ.—1. Հմայիլ (մասն), ժէ դ., Հայ. հմայիլ № 377:
48. Ղաֆաղարյան Կորյուն, Երևան, 1982 թ.—1. Յովհաննէս Ղրիմեցի, Պատմութիւն Հաղբատայ. 1915 թ., № 10857:
49. Մազունյան Գրգիոր, Հալեպ, 1979 թ.—1. Հմայիլ, 1733 թ., Հայ. հմայիլ № 374, 2. Բժշկարան, ժՔ դ., Հայ. պտո. № 2009, 3. Հմայիլ (մասն), ժէ դ., Հայ. պտո. № 2010, 4. Ասորերեն, ժԳ դ. Պտո. № 4, 5. Սաղմոսարան, ժէ դ. № 10836, 6. Շարակնոց, ժէ դ., № 10850, 7. Արծաթե կրկնակազմ Աւետարանի, 1861 թ., Հայ. պտո. № 2023:
50. Մանսուրյան Տիգրան. Բեյրութ, 1980 թ.—1. Գանձարան (մասն), ժԳ ժԵ դդ., Հայ. պտո. № 2013:
51. Մանուկյան Ալեք, Գեառոյտ, 1982 թ.—1. Խորան, 1306 թ., միացված № 10525 ձեռագրին, 2. Մանրանկար (Մկրտութիւն), ժԶ դ., Հայ. պտո. № 2031:
52. Մանուկյան Նուբան վրդ., Հոլանդիա 1982 թ.— Ախթարք, ժԸ դ., № 10873:
53. Մավյան Վահրամ, Լիսաբոն, 1981 թ.—1. Պօղոս Հովեան, Տարերք քերականութեան հայկազեան լեզուի, 1851 թ., № 10840:
54. Մարտիրոսյան Հակոբ, Երևան, 1980 թ.—1. Գրառաջք (Բուրբերեն), ժՔ դ., Արարատա ձեռ. № 2042:
55. Մարտիրոսյան-Ղամբարյան Վարդուհի, Թեհրան, 1982 թ.— Հէքիմարան, ժՔ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 247:
56. Մարության Կարապետ, ՀՍՍՀ Սպիտակի շրջ. Զեռաստ գյուղ, 1981 թ.—1. Կազմ. աւետարանի, ժԸ դ., Հայ. պտո. № 2016:
57. «Մելիք-Քանգյան քանգարան», Թավրիզ, 1982 թ.—1. Աւետարան, 1311 թ., № 10859, 2. Գանձարան և Տաղարան, ժԵ դ., № 10860, 3. Աւետարան, ժԳ—ժԴ դդ., № 10861, 4. Միխայէլ Ասորի, Համառօտ ժամանակաց գրոյցք, ժէ դ., № 10862, 5. Աւետարան, 1671 թ., № 10863, 6. Աւետարան, ժԶ դ., № 10864, 7. Շարակնոց, 1653 թ., № 10865:
58. Մելիքանյան Բագրատ ավ. Բնյ, Թավրիզ, 1982 թ.— տե՛ս «Մելիք-Քանգյան քանգարան»:
59. Մեւրոպյանց Նիկոլայ, Բաբու, 1980 թ.—1. Մաշտոց (մասն), ժԵ դ., Հայ. պտո. № 2011:
60. Մինասյան-Բուզաղյան Սիլվա, Ստոկհոլմ, 1981 թ.—1. Աւետարան (մասն), ժէ դ., Հայ. պտո. № 2015:
61. Մինեգյոզյան Արա Մարկոս, Վառնա, 1981 թ.—1. Յիշատակարանք և յիշատակագրութիւնք, ժԸ դ., Հայ. պտո. № 2027, Յիշատակարան, 1806 թ., Հայ. պտո. № 2028:

62. Մկրտչյան Մանիկ և Կարապետ. Մոնրեալ, 1981 թ.— 1—3. Եղիպտական պապիրուսներ, Գ. դ. մ. թ. ա., Պապիրուսներ N N 1—3:
63. Մուրադխանյան Աշոտ, Թեհրան, 1979 թ.— 1. Երզարան և Շարակնոց, Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. N 192:
64. Յազկյուզ Հարություն, Կ. Պոլիս, 1980 թ.— 1. Աւետարան մասնաւոր, Ժէ դ., N 10831:
65. Յանին Վալենտին, Մոսկվա, 1980 թ.— 1. Նամակ կեչու կեղևի վրա (հին սլավոններեն), ԺԳ դ., Այլալեզու ձեռ. N 163:
66. Շահգալղյան Զարեհ, Թեհրան, 1981 թ.— 1. Գրիգոր Տաթևացի, Գիրք հարցմանց, 1720 թ., N 10842, 2. Ժողովածու, 1648 թ., N 10843:
67. Շահվերդյան Անահիտ և Արծրուն, ՀՍՍՀ Քուսմանյանի շրջ. Գանուշավան գյուղ, 1982 թ.— 1. Աւետարան (մասն), Ժ—ԺԱ դդ., Հայ. պատ. N 2029, 2. Կարվածագիր, 1525 թ., Հայ. պատ. N 2030, 3. Մասունք, ԺԶ դ., Վրաց. պատ. N 49:
68. Շահվերդյան Սուսաննա, Ալավերդի. 1981 թ.— 1. Մասունք, ԺԱ դ., Հայ. պատ. N 2024:
69. Շրիգյան Մովսես հիյ, Սան Ֆրանցիսկո, 1979 թ.— 1. Եկեղեցական երգեր (նոտագրված), ԺԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. N 2018:
70. Չափմախչյան Արտո, Երևան, 1981 թ.— 1. Ըաշոց (ձեռագիր և տպագիր), ԺԵ դ., N 10856:
71. Պալրմյան Շավարշ հիյ., Կ. Պոլիս, 1979—1980 թթ.— 1. Աւետարան (մասն), ԺԹ դ., Հայ. պատ. N 2007, 2. Հայելի ազդեցութեան, ԺԸ դ., N 10830:
72. Պապյան Մկրտիչ, Երևան, 1982 թ.— 1. Գեղարան (Հայերեն և հայատառ թուրքերեն), ԺԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. N 243:
73. Պողոսյան Հայկազ, Երևան, 1979 թ.— 1. Սմբատ Բիրատ, Կոստանը և Գրուազներ Զեյթունի կեանքէն, 1903—1905 թթ., Հայ. նոր ձեռ. N 235:
74. Սահակյան Արծրուն, Իջևան, 1979 թ.— 1. Աւետարան, ԺԶ դ., Հայ. պատ. N 2004, 2. Յիշատակարան և Աղօթք, 1774 թ. և ԺԹ դ., Հայ. պատ. N 2005:
75. Սամվելյան Հրանտ, Փարիզ, 1982 թ.— 1. Ներսէս Շնորհալի. Բանք շափաւ, Ժէ դ., N 10867:
76. Սելյան Վազգեն, Հալեպ, 1979 թ.— 1. Իլմի Թէտավի (Հայատառ թուրքերեն հերիմարան), 1893 թ., Հայ. նոր ձեռ. N 220:
77. Սերոբյան Սարգիս, Կ. Պոլիս, 1979 թ.— 1. Օրագրութիւն, 1887—1888 թ., Հայ. նոր ձեռ. N 195:
78. Սողոմոնյան Սողոմոն. Երևան, 1979 թ.— 1. Եկեղեցական երգերի ժողովածու (հին սլավոններեն), ԺԹ դ., Այլալեզու ձեռ. N 157:
79. Ս. Գեորգ Եկեղեցի, Պլովդիվ, 1982 թ.— 1. Աւետարան, 1682 թ., N 10875:
80. Ս. Ստեփաննոս Եկեղեցի, Պազարչիկ, 1982 թ.— 1. Հաւարածոյ, 1667—1668 թթ., N 10874:
81. Վարդանյան Արշալույս, Երևան, 1979 թ.— 1. Աւետարան, Ժէ դ., N 10815:
82. Վարդյան Համազասպ, Քրանստոն (ՍՄՆ), 1981 թ.— 1. Հաւարածոյ, 1894—1930 թթ., Հայ. նոր ձեռ. N 239:

83. Վազգեն Ա կաթողիկոս ամենայն Հայոց, էջմիածին, 1979 թ.— 1. Գանձարան, 1466 թ., № 10827, 2. Աւետարան (վրացերեն), ժԳ դ., Ալլալեղու ձեռ. № 161:
84. Տեր-Խաչատրյան Արտաշես, Բեյրութ, 1979—1981 թթ.— 1. Հայատառ թուրքերեն երգեր, ժԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 197, 2. Եկեղեցական երգեր (նոտագրված), Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 198, 3. Երաժշտության վերաբերյալ հարցեր և պատասխաններ, ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 199, 4. Հ. Պէրպերեան, Խոսքերդ մալում իմ արի, Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 200, 5. Հայատառ թուրքերեն երգեր (նոտագրված), ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 201, 6. Երգարան (նոտագրված), ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 202, 7. Երգարան (նոտագրված), ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 203, 8. Հայատառ թուրքերեն երգեր (նոտագրված), ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 204, 9. Հայատառ թուրքերեն երգեր (նոտագրված), ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 205, 10. Հայատառ թուրքերեն երգեր (ձայնագրված), ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 206, 11. Հայատառ թուրքերեն երգեր (նոտագրված), ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 207, 12. Հայատառ թուրքերեն երգեր (նոտագրված), ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 208, 13. Հայատառ թուրքերեն երգեր, ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 209, 14. Հայ ազգագրական և ժողովրդական երգեր, ժԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 210, 15. Հայատառ թուրքերեն երգեր, ժԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 211, 16. Թուրքական եղանակներ (նոտագրված), ժԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 212, 17. Թուրքական երգեր (նոտագրված), ժԹ—Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 213, 18. Թուրքական երգեր, ժԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 214, 19. Թուրքերեն երգեր (նոտագրված), ժԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 215, 20. Աղօթագիրք հայ առաքելական եկեղեցույ, Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 216, 21. Երգարան (նոտագրված), ժԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 217, 22. Եկեղեցական երգեր (նոտագրված), ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 227, 23. Եկեղեցական երգեր (նոտագրված), ժԹ դ., Հայ. նոր ձեռ. № 228, 24. Հայատառ թուրքերեն երգեր (նոտագրված), 1864 թ., Հայ. նոր ձեռ. № 229, 25. Տետր մեղեդեաց և տաղից (նոտագրված), 1894 թ., Հայ. նոր ձեռ. № 230, 26. Եկեղեցական երգարան (նոտագրված), 1905 թ., Հայ. նոր ձեռ. № 231, 27. Եկեղեցական երգեր (նոտագրված), ժԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 232, 28. Եկեղեցական երգարան, ժԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 233, 29. Երգարան (նոտագրված) ժԹ-Ի դդ., Հայ. նոր ձեռ. № 234, 30. Համառոտ ցուցակ ձեռագրաց Ս. Յակոբեանց վանաց Երուսաղեմի, Ի դ. սկիզբ. Անտիպ ձեռագրացուցակ № 159:
85. Տեր-Ներսիսյան Սիրարփի, Փարիզ, 1982 թ.— 1. Աւետարան, ժԳ դ., № 10866:
86. Փափակյան Հովսեփ, Երևան, 1982 թ.— 1. Հէքիաթներ և դրույցներ (հայերէն և հայատառ թուրքերէն)- Ի դ., Հայ. նոր ձեռ. № 248:
87. Փիլավնյան Խորեն, Հալեպ, 1982 թ.— 1. Մուսուլմանական ծիսակարգի ժողովածու, ժԸ դ., Արարատառ ձեռ. № 2050, 2. Բժշկարան, ժԹ դ., Արարատառ ձեռ. № 2052:

88. Փոլադյան Վահան, Կալկարա, 1982 թ.— 1. Դերենիկ եպս. Փոլադյան Արժանագիրք հնդկահայոց, 1950-ական թթ.: Հայ. նոր ձևո. № 244:
89. Քյուրեմյան Սարգիս, Լոնդոն, 1982 թ.— 1. Աւտարան, 1620 թ., 10877, 2. Ժէ դ., № 10878:
90. Օրմանջյան Հակոբ, Սոֆիա, 1981 թ.— 1. Չայնագրեալ մեղեդիք և տաղք, ԺՔ-ի դդ., Հայ. նոր ձևո. № 240:

Յ. Հ. Վ ա ռ դ ա ն յ ա ն
Գլխավոր ավանդապահ:

ՑԱՆԿ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
(1979—1982 թթ.)

1. Իշօխ, Գիրք ի վերայ բնութեան, քննական բնագիր, ուսերևն թարգմանություն և առաջարան Ս. Վարդանյանի, Երևան, 1979, տպարանակ 1500, 112 էջ:
2. Պատմութիւն Սերէոսի, աշխատասիրությամբ Գ. Արզարյանի, Երևան, 1979, տպարանակ 1500, 448 էջ:
3. Բանբեր Մատենադարանի № 13, Երևան, 1980, տպարանակ 1000, 364 էջ:
4. Հայ միջնադարյան հանելուկներ (V—XVII դդ.), աշխատասիրությամբ Ա. Մնացականյանի, Երևան, 1980, տպարանակ 3000, 522 էջ:
5. В. Р. Григорян, История армянских колоний Украины и Польши (армяне в Подолии), Ереван, 1980, тираж 3000, 291 стр.
6. Դավիթ Անյաղբ, Սահմանք իմատասիրութեան, նմանահանություն 1280 թ. ձևազրի, աշխատասիրությամբ Բ. Զուգասոզյանի և Ս. Արևշատյանի, Երևան, 1980, տպարանակ 1200, ԺԲ+75 էջ:
7. Բժշկաբան ձիոյ և առհասարակ զբաստնոյ (ԺԳ դար), աշխատասիրությամբ Բ. Լ. Զուգասոզյանի, Երևան, 1980, տպարանակ 1000, 272 էջ:
8. Մաշտոցի անվան Մատենադարան (ուղեցույց), կազմող Բ. Լ. Զուգասոզյան, Երևան, 1980, տպարանակ 12000, 47 էջ:
9. Матенадаран имени Маштоца (путеводитель), составитель Б. Л. Чугасзян, Ереван, 1980, тираж 20 000, 47 стр.
10. *The Mashtotz Matenadaran* (a Guidebook), by B. L. Chookaszian, Yerevan, 1980, 8000 exemplars, 47 p.
11. Դավիթ Անհաղբ, երկեր, թարգմանությունը, առաջարանը և ծանոթագրությունները Ս. Ս. Արևշատյանի, Երևան, 1980, տպարանակ 20000, էջ 328:
12. Դավիթ Անյաղբ, երկասիրութիւնք փիլիսոփայականք: Համահավար քննական բնագրերը և առաջարանը Ս. Ս. Արևշատյանի, Երևան, 1980, տպարանակ 1000, 339 էջ:
13. Каталог рукописей и фрагментов латинского алфавита, хранящихся в Матенадаране, составила Л. И. Киселева, Ереван, 1980, тираж 700, 126 стр.
14. Գրիգոր Նարեկացի, Տաղեր և գանձեր, աշխատասիրությամբ Ա. Քյոշկերյանի, Երևան, 1981, տպարանակ 1500, 311 էջ:
15. Հայկական աղբյուրներ Ադա Մուհամմադ խանի անդրկովկասյան արշավանքների մասին (1795—1797 թթ.) աշխատասիրությամբ Բ. Տ. Տիտանյանի, Երևան, 1981, տպարանակ 1500, 259 էջ:
16. Ա. Մառտիրոսյան, Մաշտոց (քննական ուսումնասիրություն), Երևան, 1982, տպարանակ 10000, 443 էջ:
17. Օտար աղբյուրները Հայաստանի և հայերի մասին, հատ. 12. Ասորական աղբյուրներ՝ Բ. Անանուն եղեսացի, ժամանակագրություն, թարգմանություն բնագրից, առաջարան և ծանոթագրություններ Լ. Հ. Տեր-Պետրոսյանի, Երևան, 1982, տպարանակ 2000, 267 էջ:
18. Ն. Թահմիզյան, Երաժշտությունը հին և միջնադարյան Հայաստանում

- («Հայ մշակույթ» գիտահանրամատչելի մատենաշար, I), «Սովետական գրող» հրատ., Երևան, 1982, տպարանակ 30000, 60 էջ:
19. Н. Тагмизян, *Музыка в древней и средневековой Армении* («Армянская культура», научно-популярная серия, I), Издательство «Советакан грох», Ереван, 1982, тираж 20000, 64 стр.
  20. N. Tahmizian, *Music in Ancient and Medieval Armenia* („Armenian Culture. Popular-Scientific publications“), „Sovetakan Grokh“ Publishers, Yerevan, 1982, 53 p.
  21. Ս. Վարդանյան, *Բժշկությունը հին և միջնադարյան Հայաստանում* («Հայ մշակույթ» գիտահանրամատչելի մատենաշար, II), «Սովետական գրող» հրատ., Երևան, 1982, տպարանակ 30000, 60 էջ:
  22. С. Варданян, *Медицина в древней и средневековой Армении* («Армянская культура», научно-популярная серия, II), Издательство «Советакан грох», Ереван, 1982, тираж 20000, 60 стр.
  23. S. Vardanian, *Medicine in Ancient and Medieval Armenia* („Armenian Culture“, Popular-Scientific Publications), „Sovetakan Grokh“ Publishers, Yerevan, 1982, 5000 ex., 56 p.